

Historische Kring Diemen

Mede mogelijk gemaakt door:

Kunstzin Diemen

Fragment van een 17de-eeuwse Noord-Nederlandse wandtegel met de afbeelding van een 'kunstschilder' (Bodemvondst Amsterdam; foto 2009 Wiard Krook).

INHOUD

o Voorwoord, <i>John Cuijpers</i>	01
o Met Rembrandt naar Diemen, <i>Erik Schmitz</i>	02
o Kunst uit de periode 1600-1860, <i>Ellen van Meurs</i>	05
o Diemen in het voorbijgaan, <i>Jaap Haag</i>	09
o Grafische kunstenaars Fré Cohen en Diemen, <i>Taco ten Dam</i>	14
o De vreemde geschiedenis van een bevrijdingsbeeld, <i>Taco ten Dam</i>	16
o Glasmozaïek Roeland Koning, <i>Ellen van Meurs</i>	22
o Wandschildering Pierre van Soest, <i>Wiard Krook</i>	23
o Moderne kunst in Diemen, <i>Jaap Haag</i>	24
o Jaap Gerritsen geïnspireerd door christelijk geloof, <i>Will Bulterman</i>	31
o Kunstschilder Hans Goedhart, <i>Taco ten Dam</i>	32
o Gina Miltenburg, een kunstzinnige vrouw, <i>Henk Teiwes</i>	34
o Liedje de Rooij: Van creatief kind tot professioneel kunstenaar, <i>Will Bulterman</i>	36
o Van kunst kijken naar Kunstzin, <i>Ina Ritsma & Wil Bönker</i>	39
o ToeDoe was voorloper van de Vrije Schilderskring, <i>Noor van Mens</i>	46
o Ontstaan en groei van de Diemense beeldhouwcursus De Verbeelding, <i>Janny Gerrits</i>	48

bestuur:

voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Henk Teiwes
penningmeester: Gerard Baars
bestuursleden: Frans Deckers
Dineke Groen
Jaap Haag
Noor van Mens
Cora Rijfkogel

secretariaat:

Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
henkteiwes@scarlet.nl

gironummer:

152.58.66
Penningmeester HKD
Tureluurweg 32
1113 HA Diemen
gerardbaars@freeler.nl

redactieadres:

Rode Kruislaan 145
1111 NH Diemen
tel. 699.20.93
henkteiwes@scarlet.nl

redactieteam:

Will Bulterman
Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Ellen van Meurs
Alfons Ruitenbeek
Henk Teiwes

correcties:

Henk Teiwes

lay-out:

Wiard Krook

opmaak:

Martijn van der Riet

eindredactie:

Taco ten Dam
t.ten.dam@planet.nl

druk:

MultiCopy Diemen
Sniep 77
1112 AJ Diemen
tel. 698.16.00
fax. 690.56.09
diemen@multicopy.nl
multicopy.nl/diemen

Kunst in Diemen

Een tot nu toe ongeschreven hoofdstuk in de historie van Diemen: de geschiedenis van de beeldende kunst. Dit hoofdstuk ligt nu voor u. In kleur bovendien, maar dat moest ook wel, want al die prachtige schilderijen en aquarellen zouden in zwart-wit niet goed tot hun recht gekomen zijn.

Diemen heeft geen lange traditie in de beeldende kunst. Nog niet. Tot een halve eeuw geleden was een kunstenaar een zeldzaamheid in onze woonplaats. Af en toe zette een schilder wel eens zijn schildersezel neer in het Diemense of maakte uit de losse hand wat schetsen om die later in zijn atelier in Amsterdam of elders uit te werken. Zoals Rembrandt van Rijn in de 17^e eeuw of een modern kunstenaar als Ger Gerrits in de 20^e eeuw. Maar zich in Diemen vestigen, dát deden kunstenaars niet of nauwelijks.

Wie een kwart eeuw geleden gezegd had de geschiedenis van de kunst in Diemen te willen schrijven zou dan ook ietwat meewarig zijn aangekeken. Maar in het jongste verleden zag Diemen een rijk kunstleven ontstaan. Aanvankelijk haast ongemerkt, maar in de laatste jaren steeds zichtbaarder, niet in de laatste plaats dankzij de sinds 2003 gehouden driejaarlijkse, open atelierroute. Maar evenzeer doordat een aantal professionele kunstenaars ook ver buiten Diemen naam maakte.

Voor de *Historische Kring Diemen* aanleiding om ook dit recente verleden voor het voetlicht te brengen. Maar toen een aantal leden zich eenmaal in het onderwerp ging verdiepen bleek al gauw, dat Diemen ook in een verder verleden toch heel wat meer met kunst had dan eerst vermoed werd. En dat behalve Rembrandt ook veel andere kunstenaars zich in de loop der tijden door Diemen hebben laten inspireren.

Getracht is om de geschiedenis van de kunst in Diemen zo volledig mogelijk in beeld te brengen. Een onmogelijke opgave. Het aanbod was eenvoudigweg te groot. Temeer omdat er voor gekozen is óók aandacht te besteden aan de vele Diemense vrijetijdskunstenaars. Het gevolg was, dat niet alle kunstenaars evenveel aandacht konden krijgen. Fotografen zelfs in het geheel niet, helaas. In dat opzicht is dit nieuw geschreven hoofdstuk van de historie van Diemen eigenlijk niet af. Maar dat geldt voor alle geschiedschrijving. Over het verleden is het laatste woord immers nooit gezegd.

Dat de nu voorliggende, extra dikke aflevering van ons tijdschrift in kleur kon verschijnen is te danken aan een financiële bijdrage van kunstenaarsvereniging *Kunstzin Diemen*. Verder dankt de *Historische Kring Diemen* de besturen en leden van de vereniging *Kunstzin Diemen* en de leden van de *Vrije Schilderskring*, de deelnemers aan de beeldhouwcursus *De Verbeelding*, de *Afdeling Kunstzaken* van de gemeente Diemen, het *Gemeente Archief Diemen* en anderen voor hun gewaardeerde bijdragen.

We hopen op veel leesplezier. We hopen óók dat kunst én geschiedenis in Diemen ooit een eigen 'huis' krijgen, met voorzieningen voor exposities, uitleen en beoefening.

John Cuijpers

MET REMBRANDT NAAR DIEMEN

Erik Schmitz

Van zijn huis in de Breestraat was het voor Rembrandt slechts enkele minuten lopen naar de Sint Anthonispoort, waar hij een panoramisch uitzicht had over het vlakke, vrijwel boomloze landschap ten zuidoosten van de stad. Meer dan eens heeft Rembrandt hier de stad verlaten om de streek te verkennen, zwerfend langs de Diemerdijk naar het Nieuwe Diep en verder, tot aan de kerkbuurt van Diemen. In deze bijdrage lopen we in de voetstappen van Rembrandt naar Diemen. We beginnen bij zijn huis, Jodenbreestraat 4, nu Museum het Rembrandthuis.

Houtewaal

Tot aan de stadspoort, ter hoogte van de in 1671-1675 gebouwde Portugese Synagoge, kunnen we met Rembrandt oplopen. Maar dan scheiden onze wegen. Buiten de poort maakte de Diemerdijk een lange flauwe bocht naar links, dwars door de huidige Plantage, naar het buurtje Houtewaal. Rembrandt kon er over de kruin van de dijk naar toe wandelen, niet gehinderd door karren, koetsen en ruiters, want het verkeer werd over een weg langs de voet van de dijk geleid. Aan zijn linkerhand had hij een brede buitenpolder, beschermd door een laag dijkje, sinds 1649 doorsneden door de nu nog bestaande Nieuwe Vaart, een gegraven kanaal voor de waterverversing van de vieze Amsterdamse grachten. Achter de buitenpolder lag de brede watervlakte van het IJ. Aan de landzijde van de dijk passeerde hij eerst de rommelige randzone van de stad. Daarna begon het veenweidegebied dat zich uitstreckte tot aan de horizon.

Outersdorp

De Amsterdamse stadsvergroting van 1662 heeft hier alles uitgewist, de dijk en Houtewaal zijn spoorloos verdwenen. Er zit voor ons dus niets anders op dan over de Nieuwe Herengracht en de Hoogte Kadijk, de nieuwe in 1681-82 aangelegde waterkering, naar het eind van de Sarphatistraat te lopen, waar we ons ter hoogte van het oude Houtewaal weer bij Rembrandt voegen. Even later bereiken we de Zeeburgerdijk. Deze kaarsrechte weg volgt nog steeds het tracé van de dijk, en na ongeveer tien minuten stoppen we ter hoogte van de huidige Kramatweg. Hier lag in de zeventiende eeuw een groepje boerderijen in Outersdorp, een van de kwartieren van Diemen.

Boerderij

Op deze plek heeft Rembrandt meermaals met zijn schetsboek op de dijk gezeten, of aan de weg langs de dijkvoet. In het atelier heeft hij zijn indrukken verwerkt in twee magistrale etsen, een gezien in de richting van de stad, de andere gezien richting Nieuwe Diep. Rembrandt stond iets lager dan de kruin van de dijk, op een omlaag lopend pad waarvan we het begin op de voorgrond nog zien. Over de dijk loopt een melkboer met op zijn schouders een juk met twee emmers. Een hond rent speels met hem mee. Zijn blik is gevestigd op het boerenerv met het zware geboomte, en zo verbindt Rembrandt op eenvoudige wijze de beleving van de twee werelden langs de hoge, lege dijk: aan de ene zijde niets dan buitenpolder, water en enkele grote zee-gaande zeilschepen, aan de andere zijde schilderachtige oude boerenerven, vol kleine details, in een door oude dijkdoorbraken doorsneden land. Zo'n oude braak zien we rechts op de voorgrond, een bootje ligt er tegen het erf aangemeerd. De boerderij is van een type dat in deze streek veel voorkwam: een langhuis, waarvan het voorste gedeelte was ingericht als woonruimte voor het boerengezin en het achterste deel werd gebruikt als stal voor melkvee. Het is een eenvoudig gebouw. Het dak is gedekt met riet, een schoorsteen ontbreekt en de wanden zijn van hout. Een deuropening is duidelijk te herkennen. Op het erf ligt een lage mesthoop. De hooiberg, waarin de wintervoorraad voor de koeien werd geborgen, staat aan de andere kant van het huis: de kap en de roeden steken juist boven het dak uit. Door een graf-fineerd spel met lichte en donkere partijen heeft Rembrandt de dichte groep oude bomen op het voorerf tot leven gebracht. Scherp tekent zich de voorgevel van het huis af, die op de nok een

Rembrandt, "Boerderijen aan de Diemerdijk, gezien naar het oosten" ("Het melkboertje"), ca. 1652. Ets en droge naald (in spiegelbeeld weergegeven); 66 x 174 mm.

rechtopstaande paal heeft, een makelaar, wat betekent dat ook de voorgevel nog van hout is. Een stevig hek houdt ongewenste bezoekers buiten de deur. Even verderop ligt een tweede boerderij, met de hooiberg dicht bij de weg. Op de daknok staat een stevige schoorsteen.

Diemerdijk

Het aardige is nu dat van deze twee boerderijen niet alleen tekeningen van Rembrandt bekend zijn, maar ook van zijn leerlingen. Jan Lievens, Jacob Koninck en Pieter de With hebben hier zelfstandig of in gezelschap van de meester hun krachten beproefd. En ook andere kunstenaars als Jan van Kessel werden aangetrokken door dit schilderachtige plekje aan de dijk. Met behulp van hun tekeningen kunnen we met een andere, kritische blik naar Rembrandts ets kijken. Dan blijkt de boerderij wel degelijk een tamelijk zware schoorsteen gehad te hebben – door Rembrandt eenvoudig weggelaten, net als een tweede deuropening aan het eind van de stal. De boompjes tegen het huis zijn door hem voller gemaakt – hier stond een lage uitgebouwde melkkelder. En ook de boomgroep heeft aan volume gewonnen.

Toch maakt dit Rembrandts beeld van de Diemerdijk niet minder overtuigend, integendeel, het wint aan zeggingskracht. Het spel met de werkelijkheid zette Rembrandt een stap verder door in de tweede staat van de ets aan de rechterzijde de lijnen van hoge heuvels toe te voegen, zodat een geheel ander landschap ontstond.

Afloop naar Diemen

Net als de verre wandelaars op de dijk vervolgde Rembrandt zijn tocht naar een groepje huizen in de Bocht van de Diemerdijk en verder, langs het Nieuwe Diep tot aan de Afloop naar Diemen. In de eenentwintigste eeuw is het een straf doorlopen tot de dijk als het ware onder de stad vandaan komt. Het gebied wordt kleinschaliger, ruiger ook. Aan het eind van de dijk bereken we de Schellingwouderbrug, beklimmen de ijzeren trappen en dalen weer af aan de overzijde van het Amsterdam-Rijnkanaal. Daar slaan we links af en even later wijst een bordje “Diemerpark” naar een klinkerpad over de dijk. Hier wanen we ons even ‘buiten’, maar moeten toch iets wegslikken bij de aanblik van de Zeeburgerbrug waarachter de nieuwe Amsterdamse stadswijk IJburg opdoemt. Af en toe ingehaald door een hardloper komen we bij het huis *Zomerlust* en slaan naar rechts de dijk af, de oude Afloop naar Diemen. We waren Rembrandt even kwijtgeraakt, maar hier vinden we hem weer terug.

Schuur

Tegen de dijk aangevleid ligt een oude boerderij, een langhuisstolp, grotendeels opgetrokken uit hout en riet. Alleen de

Rembrandt, “Boerderij aan de Afloop naar Diemen”, ca. 1650. Pen en penseel in bruin; 127 x 212 mm (coll. part.).

gevel van de opkamer, en wellicht ook de zijmuren, zijn van steen. In het dak zit een gat en ook het dak van de stolpschuur is provisorisch hersteld. Het erf wordt omzoomd door een dikke rietkraag: de oever van een oude dijkdoorbraak. Met stevige korte halen is de wegrand op de voorgrond zwaarder aangezet en verschaft zo een gevoel van diepte. Rembrandt heeft de boerderij ouder gemaakt, want een schoorsteen op de nok werkte hij later weg met witte dekverf. Uit andere tekeningen blijkt dat aan de overzijde van de weg een grote boerderij heeft gestaan. En op de ‘lege’ plek tegen de Afloop stond een schuur, die in 1634 wordt vermeld. Zo is deze tekening dus eerder de studie van één boerderij dan de precieze weergave van een bestaande situatie.

Ouddiemerlaan

Rembrandt kon van dit punt moeiteloos doorlopen naar Diemen. Wij nemen de spectaculaire Nesciobrug over het Amsterdam-Rijnkanaal, slaan rechtsaf, en komen zo bij de Ouddiemerlaan, die nog steeds bestaat. Even verderop verschijnt ook een stukje oude boerderij: een voorhuis met zeventiende-eeuwse opkamer.

Rembrandt, “Gezicht op Diemen met een tekenaar”, ca. 1648-1650. Pen en penseel in bruin; 111 x 174 mm (coll. part. Nederland).

Rembrandt, "Gezicht op Diemen vanuit het noorden", ca. 1648-1650. Pen en penseel in grijs en bruin op lichtbruin papier; 88 x 156 mm (coll. Courtauld Institute of Art, Londen).

De stal en de hooiberg van boerderij 'Zeldenrust' zijn verdwenen voor een gezondheidscentrum en een apotheek. Maar het stukje is net genoeg om Rembrandt aan het werk te zien.

Op een prachtige tekening plaatste hij zichzelf, of een medetekenaar, op de voorgrond naast een planken bruggetje. Anders dan tegenwoordig was de Ouddiemerlaan vrijwel boomloos. Alleen op de boerenerven waren grote bomen te vinden, en zo is het vervolg van de Ouddiemerlaan herkenbaar door de boompartijen aan de horizon. Links op de tekening loopt de onverharde weg, niet meer dan een karrenspoor met aan de rechterzijde een iets verhoogd voetpad. Een wandelaar beweegt zich in de richting van de kerkbuurt, het huidige Oud-Diemen, waar de hoge toren van de middeleeuwse kerk, afgebroken in 1807, boven alles uitsteekt. De boerderij met de hoge opkamer op de plaats van 'Zeldenrust' staat wellicht op het punt om afgebroken te worden, want de hooiberg ontbreekt en de stal oogt merkwaardig

in het atelier ontstaan op basis van eerder vervaardigde tekeningen. Het is een bewerking van wat hij aan de Ouddiemerlaan had gezien, een weergave van Diemen in geconcentreerde en verhevigde vorm.

Rembrandt heeft, zo weten wij uit andere tekeningen, zijn tocht voortgezet naar Oud-Diemen en verder. We blijven nog even in zijn gezelschap. Maar in Diemerbrug, bij de trekvaart, moeten we hem laten gaan. Rembrandt kon hier in de trekschuit stappen of doorwandelen naar Ouderkerk en de Amstel. Voor ons is er tramlijn 9, terug naar de stad.

Erik Schmitz is medewerker van het Stadsarchief Amsterdam.

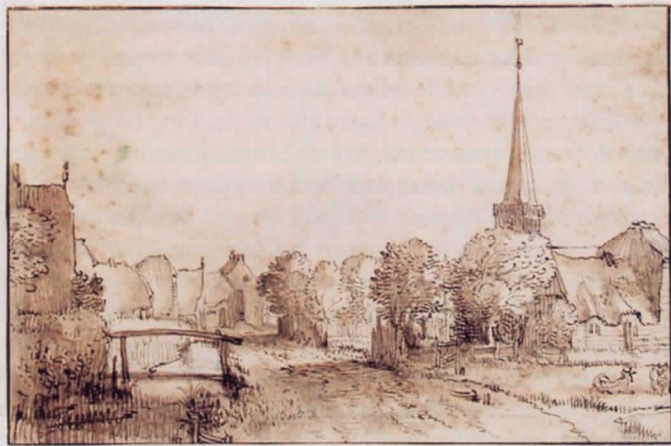
Literatuur

Bakker B., e.a.: *Het landschap van Rembrandt, Wandelingen in en om Amsterdam*, Bussum/Amsterdam/Parijs 1998.

Rembrandt, "Gezicht op Diemen vanuit het noorden", ca. 1650. Pen in bruin, penseel in kleur, op lichtbruin papier; 104 x 185 mm (coll. Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam).

Niet alleen Rembrandt van Rijn, ook vele anderen kwamen tekenen in Diemen in de 17de en 18de eeuw. Het dorpje, met in het midden de Mariakerk met zijn hoge, spitse toren, was idyllisch gelegen tussen de weilanden. Een landschap waar wij tegenwoordig voor moeten reizen, lag toen nog onder handbereik.

Tekening "Diemen, dorpsgezicht", vroege 17de eeuw, Claes Jansz. Visscher (1587-1652) (coll. Stadsarchief Amsterdam).

Claes Jansz. Visscher (1587-1652)

In de 17de eeuw ontstond er in onze streken een bloeiende landschapschilderschool, die tot ver buiten onze grenzen bewonderd en nagevolgd werd.

In de late Middeleeuwen fungeerde het landschap alleen als achtergrond bij religieuze voorstellingen en bij afbeeldingen van de arbeidende mens in relatie tot de seizoenen. Toen de kerk als belangrijkste opdrachtgever begon weg te vallen, ontstonden er verschillende genres, waaronder het landschap, om zo nieuwe opdrachtgevers/clientèle aan te trekken. De liefde voor de eigen omgeving maakte de topografische afbeelding bijzonder populair.¹

Claes Jansz. Visscher uit Amsterdam behoorde tot de eersten die de eigen omgeving in beeld bracht, gewoon zoals die was. Vanaf 1607 tekende hij landschappen in de buurt van Haarlem en Amsterdam. In Diemen maakte hij er vier, waaronder de al vaak gepubliceerde "Diemen buyten Amsterdam". De andere drie zijn van Jaap Hannes (1607-1609), het dorp Diemen (1609) en Diemen met de Mariakerk, niet gedateerd.

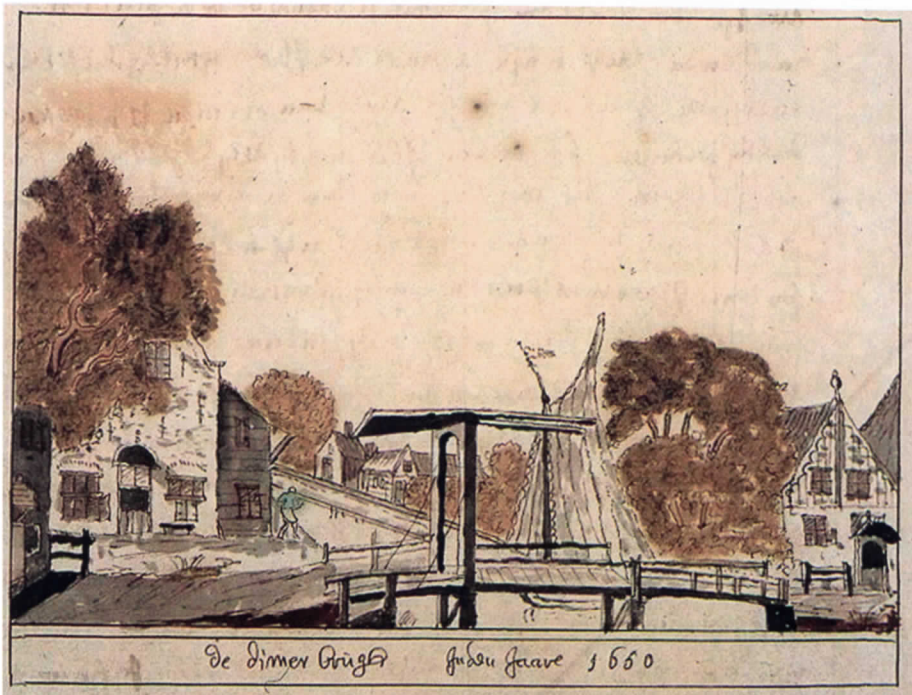
Verder was Claes Jansz. de stichter van het huis Visscher, een van de belangrijkste uitgevers van prenten, (oorlog)kaarten, plattegronden en topografische gezichten. In de Kalverstraat groeide zijn winkel uit tot een grote kunsthandel.²

Andries Schoemaker (1660-1735)

In de loop van de 17de eeuw bleef de topografie populair en in de 18de eeuw nam dit zelfs toe door de grote vraag ernaar door verzamelaars.³ Men raakte ook steeds meer verrukt van de natuur en zag hoe goed de natuur en de mens op elkaar zijn afgestemd. Hier werd de hand van God in gezien.⁴ De verscheidenheid van de natuur, gestoffeerd met allerlei motieven, was het waard geschilderd of getekend te worden. Al waren sommigen van mening dat lelijke dingen als "wanschaapene boomen...grobbelige en afgehakte gronden zonder wegen...overtallige hoge bergen... ruuwe en vervallen gebouwen...magere beestjes en ongeschikte landloopers" daar niet bij horen. "Zij vertegenwoordigen het slechte en hebben een negatieve uitwerking op de mens".⁵

Rond 1700 werd het eenvoudige, ongedwongene van de natuur meer gewaardeerd en dan als 'schilderachtig' beschouwd.⁶

Vanaf 1725 trok de amateurhistoricus Andries Schoemaker met paard en wagen door het land om topografische tekeningen te maken. Hij was toen 65 en zijn vrouw was twee jaar daarvoor overleden. Om de ledige uren te vullen, stortte hij zich op het topografisch-historisch tekenen. Zelf had hij geen tekenles gehad, maar hij was in uitstekend gezelschap. Cornelis Pronk, Abraham de Haen en Jacobus Stellingwerf reisden afwisselend met hem mee.⁷ Schoemaker en zijn reisgenoten waren overwe-

Ingekleurde tekening "Diemerbrug", 1725-1735, Andries Schoemaker (1660-1735), naar een onbekend of verloren gegaan origineel uit 1650 (Atlas Schoemaker, coll. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam).

Prent "Groote Coepel op Voorland aan de Ringdijk", 1794, Hermanus Numan (1744-1820). De Oosterringdijk gezien vanaf de Hartveldsebrug. Rechts in het verschieft ligt (Oud)Diemen. Numan hield van de combinatie van fraaie architectuur en natuur. De hofstede Voorland tekende hij ook (coll. Stadsarchief Amsterdam).

gend doopsgezind. Aanhangers van dit geloof getuigden destijds van een brede wetenschappelijke interesse. Schoemaker genoot echter ook van het boerenland, een goede weg, de aanwezigheid van bomen en een gastvrij onthaal.⁸

Schoemaker was een welgestelde (linnen)handelaar met een winkel aan huis in de Nieuwe Leliestraat te Amsterdam.

In Diemen en omgeving heeft hij meerdere, met waterverf ingekleurde, tekeningen gemaakt. In 1726 maakte hij een tekening van de Middenweg in de Watergraafsmeer en in 1731 een van de *Herberg Diemerdam*. De overige zijn niet gedateerd.⁹ Van de Diemerbrug maakte hij een tekening naar een onbekend of verloren gegaan origineel uit 1650. De kijkrichting is naar het oosten. Het is te zien dat Schoemaker zelf niet echt tekenles gehad heeft, want het perspectief van de Muidertrekvaart klopt

Tekening "De Oosterringdijk gezien vanuit hofstede Voorland", 1800-1820, Hermanus Numan (1744-1820) (coll. Stadsarchief Amsterdam).

niet helemaal. Links aan het water staat de *De Reiger*.¹⁰ Een tot nu onbekende afbeelding van deze afgebroken herberg. De tekening is niet gesigneerd. Dat deed Schoemaker niet als hij oude voorbeelden natekende. Als hij zelf tekende benaderde hij de werkelijkheid zo goed mogelijk, hij tekende dus 'naar 't leven'.¹¹ Al zal hij thuis de tekeningen wel afgewerkt en ingekleurd hebben.

Hermanus Numan (1744-1820)

In de loop van de 18de eeuw verschuift de belangstelling voor de natuur steeds meer van het eenvoudige naar het ongecultiveerde. Ook in de wildernis en op woeste heidegronden is Gods voorzienigheid waar te nemen. Er groeit een grote hoeveelheid geneeskrachtige kruiden en de natuur biedt er fraaie vergezichten. De basis voor deze veranderde natuurbeleving ligt in de natuurwetenschappelijke ontdekkingen die in de 18de eeuw gedaan worden. Overigens werd ook daarin het bewijs voor het bestaan van God in gezien. Belangrijk in dit opzicht waren het werk "Katechismus der Natuur" (1777-79) van de predikant-filosoof Johannes Florentius Martinet en het leerdicht "The Seasons" (1730) van de Schot James Thomson. In dit laatste werk werden de geleidelijke veranderingen in de natuur, het verglijden der seizoenen en het plotseling omslaan van het weer bij onweer, beschreven.¹² Het landschap kon zo nog meer tot de verbeelding spreken dan een historiestuk.¹³ In deze tijd kwam ook de term "pittoresque" (van het Engelse "picturesque") in gebruik. Hiermee werd bedoeld een contrastrijk landschap dat in sterke mate de verbeelding van de toeschouwer kon stimuleren.¹⁴

Deze veranderde kijk op (het weergeven van) de natuur had ook zijn invloed op de landschapsarchitectuur. Men wilde het ongecultiveerde ook in de tuin. Tot dusverre waren die volgens de regels van het classicisme, strak en geometrisch, aangelegd. Nu kwam de zogenaamde Engelse tuin in zwang, met kronkelige bospadjes, watervallen, rotsblokken en andere grillige elementen die typisch zijn voor de wildernis. Het mooiste was het als de omringende wilde natuur geleidelijk overliep in de tuin.¹⁵

Ook Hermanus Numan was een groot aanhanger van de Engelse tuin. Numan groeide op in de stad Groningen waar zijn familie een fabriek van gelakte en geschilderde blikwaren had. Omdat zijn artistieke talent onderkend werd, mocht hij een jaar naar Parijs, waar hij kennis maakte met grafische technieken. Daarna vestigde hij zich te Amsterdam. Daar maakte hij portretten, aquarellen, toneeldecoraties en gaf hij tekenles. Hij wordt beschouwd als een van de beste Nederlandse aquarellisten van de 18de eeuw. Vanaf 1790 legde hij zich toe op het afbeelden van buitenplaatsen.¹⁶

Vlaktbij Diemen maakte hij een prent van de (thee)koepel van hofstede *Voorland*, gelegen aan de Ringdijk, even ten noorden van de Hartveldsebrug. Rechts in de verte ligt Diemen. Deze afbeelding bestaat op zijn minst in zes variaties, alle uit 1794.¹⁷ Het lijkt erop dat Numan de situatie in verschillende seizoenen, behalve de winter, heeft willen weergeven.

Een aantal jaren later maakte hij een prach-

Steendruk "Ruïne der kerk te Diemen", na 1840, J.C. (van) Pappelendam (1810-1884) (coll. Stadsarchief Amsterdam).

tige tekening vaná hofstede *Voorland*, gezien naar het noorden. Zeg maar, waar nu de auto's van de A10 oost voorbij razen. Rechts in de verte ligt Diemen. Links, beneden in de polder, een boerderij.

Johannes Cornelis (van) Pappelendam (1810-1884)

De ideeën ten aanzien van de natuur bleven bestaan in de eerste helft van de 19de eeuw, de tijd van de romantiek. Aanvankelijk betekende romantisch, zoals in romances, iets wat onwaarschijnlijk is. Een landschap moest tot de verbeelding spreken. Het kon woest en grillig zijn of lieflijk en idyllisch. Vanwege het ontbreken van het eerste hier te lande, kreeg romantisch alleen de tweede betekenis bij ons.¹⁸ De echte romantiek (1830-1860) kwam hier überhaupt niet echt van de grond. Heftige gevoelens ontbraken, evenals de grove (synoniem voor spontane) verftoets. Voor de inspiratie werd er voornamelijk naar Duitsland gekeken, de zogenaamde Rijnromantiek, die aansloot bij de Nederlandse schildertradities.

Na het vertrek van de Fransen en het herstel van de onafhankelijkheid begin 19de eeuw, was er behoefte aan rust en werd aansluiting gezocht bij de Nederlandse landschapschilderkunst uit de 17de eeuw, de tijd van welvaart. A. Schelfhout en B.C. Koekkoek, met hun ingehouden romantiek en gladde verftoets, waren de belangrijkste landschapschilders in de eerste helft van de 19de eeuw.¹⁹ Zij bewonderden met name de compositie, het onderwerp en het effect van de 17de-eeuwse schilderijen (bijvoorbeeld Ruisdael en Hobbema). In de tweede helft van de 19de eeuw was het de liefde voor de natuur en het waarheidsgetrouw weergeven van de werkelijkheid dat door de impressionisten opnieuw ontdekt werd in de 17de-eeuwse Nederlandse landschapschilderkunst.²⁰

De steendruk die de Amsterdamse lithograaf Van Pappelendam van het lijkenhuisje in Oud-Diemen maakte, behoort duidelijk nog tot de romantiek. Ruïnes waren een geliefd onderwerp en Van Pappelendam heeft het gebouwtje sfeervol weergegeven, met links op de voorgrond nog een kleine treur-es. Alleen, het nu behoorlijk scheefgezakte lijkenhuisje was toen nog helemaal geen ruïne! Het stond er pas sinds 1840, nadat de Mariakerk in 1807 was afgebroken.²¹

Van Pappelendam was koopman/kunstverzamelaar en had aan de Wolvenstraat 19 te Amsterdam de kunstzaal *Van Pappelendam en Schouten*. Ander werk van hem zijn een reeks schepenstudies en prenten van landschappen en boerenwoningen aan de Amstelveenseweg.²²

Twee schilderijen in de Sint-Petrus' Bandenkerk en pastorie

De rooms-katholieke kerk aan de Hartveldseweg is in het bezit van twee schilderijen waarvan het duidelijk is dat zij al lang een

band met Diemen hebben. In de kerk op het koor, nu achter een gordijn, hangt een schilderij dat voorstelt de bevrijding van Sint-Petrus uit zijn banden (boeien) door een engel.

De datering en de maker waren tot nu toe onbekend, maar wellicht is er nu licht in de duisternis gekomen. In de aantekeningen van pastoor Vermeulen (1833-1908) wordt bij het jaar 1769 vermeld dat de eerwaarde heer Boom een schuld heeft van f 91,- bij de kunstschilder B. Beschey te Amsterdam "aan 't orgel en drie schilderijen".²³

W. Boom (geboren 1722) was van 1754 tot 1771 pastoor van de schuilkerk *Sint-Petrus' Banden* in Overdiemen. In de tweede helft van de 18de eeuw kregen de rooms-katholieken wat meer ruimte om hun geloof uit te oefenen en konden zij in reactie daarop hun huiskerken verfraaien en wat meer kerk laten worden. In dit verband kunnen de schilderijen besteld zijn.²⁴

Balthasar Beschey (1708-1776) was een vooraanstaande Antwerpse schilder met een eigen atelier en kunsthandel. Hij was gespecialiseerd in portretten, historische en Bijbelse scènes en de succesvolste van vijf broers, die allen schilderden. Hij was professor en directeur van de kunstacademie en deken van het Sint-Lukasgilde.²⁵ Zijn stijl kan omschreven worden als rococo

Schilderij olieverf op doek "De bevrijding van Sint-Petrus uit zijn banden", ca. 1769 (?), anoniem, B. Beschey of omgeving. Info. J. Kosten, R.K.D. Den Haag (coll. r.k. kerk Diemen; foto 2009 Wiard Krook).

Schilderij olieverf op doek "Portret van pastoor C.C. van Houtem", 1828, Otto de Boer (1797-1856) (coll. r.k. kerk Diemen; foto 2009 Wiard Krook).

(1720-1775), de latere, verfijndere fase van de barok, gekenmerkt door zachte tinten, een lieflijke, luchtige stijl en lossere vormen. In München, in de *Bayerische Staatsgemäldesammlungen*, bevindt zich een schilderij van B. Beschey dat de heilige familie en Sint-Johannes voorstelt. Vooral qua gezichten en handen lijkt dit werk veel op "De bevrijding van Sint-Petrus" in Diemen.

Op het schilderij in de kerk is helaas geen signatuur te zien. Wel moet de, waarschijnlijk door kaarsenwalm zwart geworden, vernislaag schoongemaakt worden en dit gaat ook binnenkort gebeuren, ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de kerk.

Misschien dat daarna nog iets te ontdekken valt. Ook kan het zo zijn dat er een rand van het doek is afgesneden om het werk ergens passend voor te maken. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat er een assistent van Beschey aan het werk is geweest en dat Beschey ervoor betaald kreeg.

Vreemd blijft dat Vermeulen schrijft: B. Beschey uit Amsterdam en niet Antwerpen; dit kan echter een verschrijving zijn. Ook is het bedrag van f 91,- wel erg weinig voor drie schilderijen. Mogelijk gaat het om een deelbetaling.

Qua onderwerp en stijl zou het schilderij dus goed in het oeuvre van B. Beschey passen. Voor een definitieve toeschrijving is nog nader (materiaal-technisch) onderzoek nodig.

Pastorie

In de pastorie hangt boven de schoorsteenmantel een prachtig portret van pastoor C.C. van Houtem (1788-1831), geschilderd in 1828, drie jaar voor zijn vroege dood op 43-jarige leeftijd. In 1821 werd hij pastoor te Diemen en Overdiemen. Hij trof de kerk en pastorie in zeer vervallen staat aan en bovendien met schulden verzwaaard.²⁶ Het gaat hier om schuilkerk *De Hoop* die vanaf 1786 in gebruik was.²⁷ Van Houtem slaagde erin de schulden bijna geheel te saneren en de allernodigste reparaties uit te laten voeren. Dit deed hij onder andere door op zijn tuingrond in 1827 het kerkhof aan te laten leggen.²⁸ Zelf ligt hij er ook begraven.

Het portret, dat overigens nodig gerestaureerd moet worden, is een realistische weergave van Van Houtem in zijn functie als pastoor, een zogenaamd pastoorportret.

De schilder, Otto de Boer (1797-1856), was een Friese historie- en portretschilder.

Twee schilderijen in De Hoop

Tot slot hangen in de voormalige schuilkerk *De Hoop* nog twee schilderijen uit de 17de en 18de eeuw. Zij hebben pas sinds 2000 een band met Diemen en zijn alleen te zien bij openstelling van *De Hoop*.

Het zijn "De Herrijzenis van Christus", rond 1695 geschilderd door Johannes Voorhout (1647-1717) en "De Wonderbaarlijke Genezing" door Christus, in 1716 geschilderd door Jacob de Wit (1695-1754).²⁹

Noten

1. Langs velden en wegen, p. 7, 12 en 13.
2. Internetsites Rijksmuseum en Wikipedia.
3. Bakker, Fleurbaay & Gerlagh 1988, p. 30.
4. Langs velden en wegen, p. 59.
5. Ibidem, p. 53. Aan het woord is de schilder en kunsttheoreticus Gerard de Lairesee (1640-1711).
6. Ibidem, p. 53, 54.
7. Kolkman 2006. Schoemaker maakte ook twee keer een reis naar Kleef.
8. Langs velden en wegen, p. 57 en 58.
9. Zie noot 7.
10. Meurs 2008, p. 2-10.
11. Zie noot 7.
12. Langs velden en wegen, p. 61, 62, 67 en 68.
13. Ibidem, p. 69.
14. Ibidem, p. 66.
15. Ibidem, p. 65. Door de explosieve groei van de economie in de 17de eeuw was het voor veel mensen mogelijk een buitenplaats met tuin te kopen om daar 's zomers te verblijven (Langs velden en wegen, p. 48).
16. Langs velden en wegen, p. 160 en 369.
17. Beeldbank Stadsarchief Amsterdam: nrs. 010097004793, 790013373, 97013374,

94001928, 94006149 en 97013375.

18. Langs velden en wegen, p. 95.
19. Ibidem, p. 20.
20. Ibidem, p.79.
21. Meurs 2004, p. 4-14.
22. Beeldbank Stadsarchief Amsterdam, nr. 010194000855; Blok 1911-1935, deel 5. Blok schrijft Pappelendam, zonder "van".
23. Gemeentearchief Diemen, Archief Rooms-katholieke Kerk, nr. 93, p. 33.
24. Mens 1993, p. 14, 23 en 130.
25. Thieme & Becker 1907-1950, p. 525-526.
26. Vermeulen 1882, p. 32.
27. Mens 1993, p. 23.
28. Vermeulen 1882, p. 33.
29. Haag 2000, p. 26.

Literatuur:

- Amsterdam (cat. tent.): *Langs velden en wegen; de verbeelding van het landschap in de 18de en 19de eeuw*, Amsterdam 1997.
- Bakker, B., E. Fleurbaay & A.W. Gerlagh: *De Verzameling Van Eeghen; Amsterdamse tekeningen 1600-1800*, Gemeentearchief Amsterdam, Zwolle 1988.
- Blok, P.J., P.C. Molhuysen & L. Knappert:

Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, deel 5, Leiden 1911-1937.

- Haag, Jaap: *Schuilkerk 'De Hoop' verrijkt met 17de-eeuws schilderij*, in: **Historische Kring Diemen**, jrg. 10, nr. 1, 2000, p. 26.
- Haag, Jaap: De geschiedenis van katholieke Diemen; De kerk van de uit zijn boeien bevrijde Petrus, in: **Historische Kring Diemen**, jrg. 15, nr. 2, 2005, p. 7-11.
- Kolkman, Bert: *Andrie en Gerrit Schoemaker, topografen*, Internetpublicatie 2006.
- Mens, L.J. van: *Het 'kerkhuis' in Overdiemen; de reformatie en haar gevolgen voor de katholieke gemeenschap*, in: J.P.P. Hinssen & J. Haag (red.): **Het Rooms Kerkhuys te Diemen**, Amsterdam 1993, p. 11-23.
- Meurs, Ellen van: *Langs begraafplaatsen en verloren monumenten*, in: **Historische Kring Diemen**, jrg. 14, nr. 1, 2004, p. 4-14.
- Meurs, Ellen van: *De Reiger verjaagd*, in: **Historische Kring Diemen**, jrg. 18, nr. 2, 2008, p. 2-10.
- Thieme, U. & F. Becker: *Allgemeines Lexicon der bildenden Künstler*, III, 1907-1950.
- Vermeulen, J.: *Geschiedenis der Parochie van Diemen*, Diemerbrug 1882.

DIEMEN IN HET VOORBIJGAAN

Jaap Haag

Niet een exacte kopie van wat het oog ziet. Maar de felheid van de onmiddellijke indruk, dáár was het de schilders van het impressionisme om te doen. Niet een precieze, één op één weergave van de zichtbare werkelijkheid, maar de stemming en de sfeer, zoals die door het licht, de schaduw of de donkerte wordt opgeroepen.

Op zoek naar sfeer

Dat waren de idealen van een nieuwe generatie kunstenaars, die vanaf de jaren '60 van de 19e eeuw van zich deed spreken. Voor het eerst in Frankrijk, waar zij sinds 1874 werden aangeduid als impressionisten. Onder hen vele beroemde schilders, zoals Pierre-Auguste Renoir, Paul Cézanne en Claude Monet. Zij wilden indrukken vastleggen in een soort momentopname. Waarbij de toeschouwer het zonlicht kon voelen of de stoom van een locomotief als het ware opsnoof. In Nederland waren het de schilders van de zo genoemde *Haagse en Larense School*, die 'impressionistisch' begonnen te werken, waaronder Jozef Israëls, Anton Mauve, Hendrik Willem Mesdag, Johan Hendrik Weissenbruch en vóór zijn jaren in Zuid-Frankrijk ook Vincent van Gogh. Ook hen was het te doen om de indruk, die iets of iemand maakt. Ontdaan van het romantische, waar een eerdere generatie kunstenaars zich zo graag aan over gaf.¹ De schilders van de *Haagse School* en de impressionisten zochten het alledaagse leven van vissers, boerinnen of arbeiders op. En zij trokken naar buiten om de werking van het licht te ondergaan én op het doek vast te leggen. Meteen. Of het nu op een grijze, een winterse of op een zonovergoten dag was. In de stad of ergens buiten, in de velden, het bos of aan de kust.

Edzard Koning

Toen het impressionisme opgang maakte woonden in Diemen - voor zover bekend - geen kunstschilders. Die waren te vinden in plaatsen als Den Haag, Laren of Amsterdam. Vanuit Amsterdam zullen ze Diemen ongetwijfeld vaak gepasseerd zijn, op weg naar de door hen zo geliefde heidevelden en akkers van het Gooi. Met de *Gooische Tram* of te voet, zoals Nescio en zijn 'Titaantjes'. Of Piet Mondriaan, die in zijn jonge jaren graag naar het Gein ging.² Maar op een enkeling na gingen ze vrijwel allemaal aan Diemen voorbij. Zo'n enkeling, die wél een keer de tijd nam om hier althans een paar schetsen op papier te zetten, was Edzard Koning uit Nunspeet. In 1913 of 1914 maakte hij vier impressio-

nistische aquarellen in de omgeving van de Diemerzeedijk. Alle vier dienden als illustratie van het door Jac. P. Thijsse geschreven Verkade-album "Langs de Zuiderzee", waarvoor de plaatjes bij de aankoop van Verkade-producten gespaard konden worden.

Verkade was niet het enige bedrijf, dat met plaatjes zijn producten trachtte te promoten. Ook de maïzenafabriek van *Honig* in Koog aan de Zaan en de koekfabriek van *Bussink* in Deventer probeerden op die manier hun afzet te vergroten. En ook in de albums van deze bedrijven kwamen enkele Diemense schilde-

Aquarel "Gemeenlandshuis aan de Diemerzeedijk", ca. 1913, Edzard Koning.

Aquarel "Brugje bij Diemerdam", ca. 1913, Edzard Koning.

Aquarel "Aan de Diem", ca. 1913, Edzard Koning, gebruikt als plaatje in het door Jac. P. Thijsse samengestelde Verkade-album "Langs de Zuiderzee".

Aquarel "Bij de oude batterij", ca. 1913, Edzard Koning.

Aquarel "Aan de Muidervaart bij Diemen", onbekende schilder, uitgegeven als plaatje nr. 27 in album "Mijn Land", dl. VII - Noord-Holland van Bussink's Koekfabriek, Deventer.

Olieverf op doek "De Kleisloot" (met zicht op boerderij Zeehoeve), Ger Gerrits (coll. Gemeente Diemen).

Aquarel "Boerderij Zeehoeve" (Overdiemerweg), jaren '30, Ger Gerrits (part. coll.).

Naar buiten

Buiten schilderen was nieuw in die tijd. De eersten, die hun schildersezels buiten opstelden en 'en plein air' begonnen te werken, waren de schilders van de z.g. school van Barbizon in Frankrijk. Dat was rond 1840 en zij gelden als de voorlopers van het impressionisme. Tot dan toe hadden schilders buiten alleen maar kunnen tekenen. Om die tekeningen later in hun atelier uit te werken tot een schilderij. Maar dankzij de uitvinding van de tube in 1836 werd het mogelijk verf mee naar buiten te nemen, zonder dat die snel uitdroogde.

ringen voor. Maar helaas weten we vooralsnog niet, door wie ze gemaakt zijn.

Ger Gerrits

Een andere enkeling, die als kunstschilder niet aan Diemen voorbij ging, was Ger Gerrits (1893-1965). Vanuit zijn woonplaats Amsterdam ging hij er regelmatig naar toe. Niet alleen om te schilderen of te tekenen, maar ook om samen met een oude dienstkameraad te gaan vissen. Die dienstmaat was boer Hennipman van de *Zeehoeve*, die hij had leren kennen tijdens de mobilisatie van 1914-1918. Diens dochter Cor Bakker-Hennipman kan zich Ger Gerrits nog goed herinneren: "hij was een buitengewoon aardige man". Wat zijn werk als schilder betreft is er een groot verschil tussen wat hij vóór en na de Tweede Wereldoorlog maakte. Vóór de oorlog schilderde hij figuratief, na de oorlog abstract. Zijn Diemense werk is dan ook in de eerste periode tot stand gekomen.³ Een prachtig voorbeeld is het schilderij van boerderij *Zeehoeve* dat op het gemeentehuis van Diemen te vinden is. De invloed van kunststromingen, die ná het impressionisme ontstonden, zoals het expressionisme en

Aquarel "Boerderij Zeehoeve" (Overdiemerweg), jaren '30, Ger Gerrits (coll. Stadsherstel Amsterdam; foto 2009 Wiard Krook).

het magisch realisme, is op dit schilderij terug te vinden. Ger Gerrits heeft boerderij *Zeehoeve* in de jaren '30 nog vaker vereeuwigd. Van die schilderijen is er één door erfgenaam Henk Walst geschonken aan *Stadsberstel Amsterdam*. Dit als dank voor de restauratie van de *Zeehoeve*, waar *Stadsberstel* immers voor heeft zorg gedragen.⁴ Staat op dit schilderij de hooiberg centraal, het andere laat de voorzijde van de boerderij met het woonhuis zien.

Verder zijn er nog twee door Ger Gerrits gemaakte (pen)tekeningen, beide van Oud-Diemen. Één daarvan is gedateerd: augustus 1940. De ander kan heel goed in diezelfde zomer gemaakt zijn, maar zeker is dat niet.

Ger Gerrits was in de oorlogsjaren actief in het kunstenaarsverzet. Na de Bevrijding in 1945 koos hij voor de abstracte, non-figuratieve schilderkunst. Met zijn sindsdien vervaardigde werk stond hij dicht bij de toen zeer vernieuwende schilders van *CoBrA*, die streefden naar een ongedwongen, fantasierijke en zonder vooropgezet plan gemaakte kunst.⁵

Moderne kunst

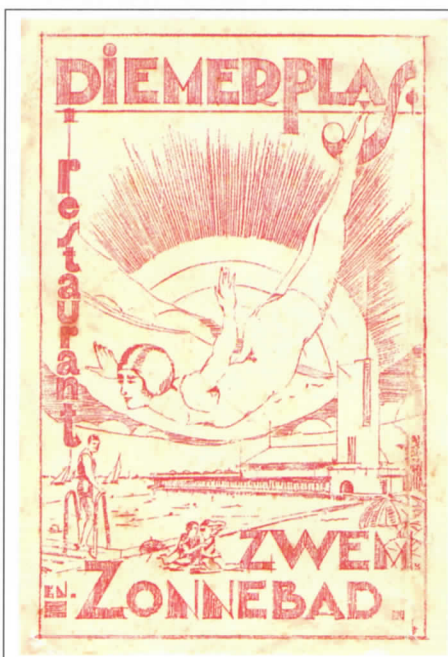
Toen Ger Gerrits zijn Diemense schilderijen en tekeningen maakte was het impressionisme al opgevolgd door het expressionisme en andere moderne kunststromingen. De expressionisten was het te doen om de essentie. Zij waren wars van 'het mooie' in de zin van het 'schilderachtige'. Schoonheid lag voor hen besloten in het wezen van de dingen (of van een persoon), waarbij in hun manier van werken de 'innerlijke noodzaak' voorop stond. Kenmerkend voor de expressionisten was het gebruik van uitgesproken kleuren, die als het ware van hun doeken afspatten. In Diemen waren in die vooroorlogse jaren echter nauwelijks of geen expressionistisch werkende schilders of beeldhouwers te vinden. Toch is deze kunststroming ook weer niet helemaal aan Diemen voorbijgegaan. Maar dan hebben we het niet over beeldende kunst maar over architectuur. Voorbeelden daarvan zijn de protestantse *Ontmoetingskerk* van architect B.T. Boeyinga, het door Harry Elte ontworpen metaarhuisje op de joodse begraafplaats, benzinstation *De Blokhut* en de kapel op begraafplaats *Rustoord*. Het laatste gebouw is een schepping van de Diemense gemeentearchitect ir. J. de Boer en staat - net als de *Ontmoetingskerk* - wat hun architectuur betreft dicht bij de

Tekening "Oud Diemen", augustus 1940 (gezien vanaf het hek van begraafplaats "Gedenk te Steven"), Ger Gerrits (coll. Stadsarchief Amsterdam).

Tekening "Oud Diemen", augustus 1940, Ger Gerrits (coll. Stadsarchief Amsterdam).

bouwstijl van de *Amsterdamse School*. Van de hand van De Boer is ook de reclameposter voor het restaurant, zwem- en zonnebad *Diemerplas*, een expressionistisch geïnspireerd werk. *De Historische Kring Diemen* heeft de originele aquarel onlangs verworven. Een reproductie daarvan staat op de achterzijde van dit blad afgebeeld. Hetzelfde ontwerp van De Boer, maar dan als lijntekening, werd ook gebruikt als omslag voor het zwemdiploma van het zwembad *Diemerplas*.

Tekening van het restaurant, zwem- en zonnebad "Diemerplas", ir. Jan de Boer, gebruikt als decoratie van de voorzijde van het zwemdiploma van zwembad "Diemerplas". Dit diploma werd op 14 september 1940 afgegeven aan Leny van der Meer (coll. Van der Meer).

Tekening in zwart krijt "Boerderij Niemand Zonder Vijand" (Ouddiemerlaan 115), mei 1960, Chris Schut (coll. Stadsarchief Amsterdam).

Aquarel "Boerderij aan de Ouddiemerlaan 86", An Groenen.

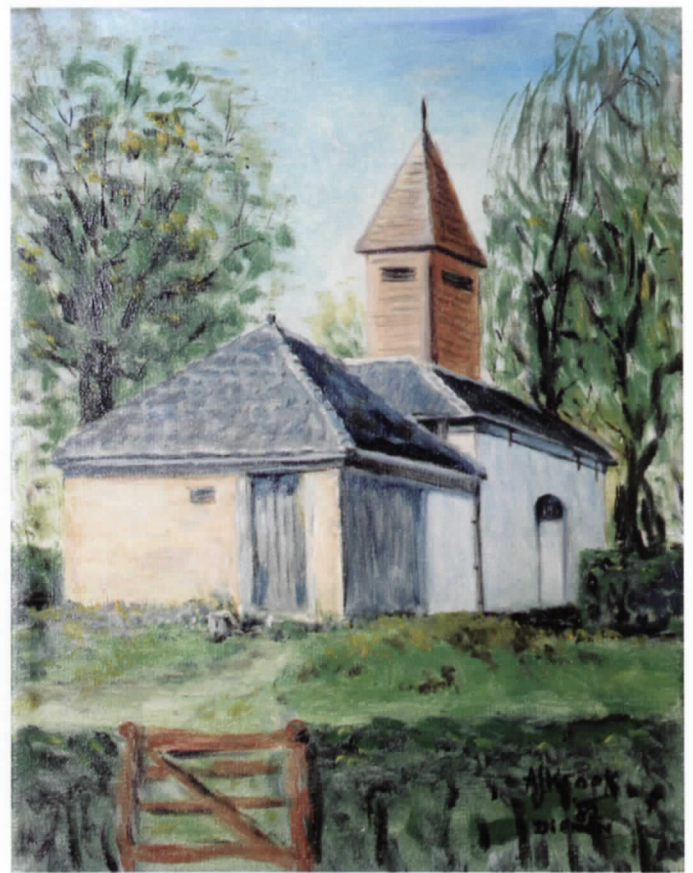
Collage "Het jaar van het Centrumplan Diemen", 2002, Emmy de Goede (coll. Steven Dijk; foto 2009 Wiard Krook).

Kunstenaarschap

De moderne vooroorlogse kunst was al met al niet geheel aan Diemen voorbij gegaan. Maar een kunstenaarsdorp was het allerminst geworden, al kunnen er natuurlijk kunstenaars aan onze aandacht ontsnapt zijn. Ook in de eerste naoorlogse jaren bleef het bij geïsoleerde kunstuitingen, meest door kunstenaars van buiten Diemen. Zoals Chris Schut (1912 - 2001), die rond 1960 een aantal tekeningen van Diemense boerderijen gemaakt heeft.⁶ Een echt kunstleven zou zich in Diemen pas jaren later gaan ontwikkelen, toen kunstenaars als Peter van Wel, Hilda Kernell, Patty Harpenau, Gina Miltenburg of Liedje de Rooij onze woonplaats op de artistieke kaart gingen zetten en toen in Diemen ook steeds meer deeltijd- en vrijetijdskunstenaars de penseel of de beitel ter hand namen. Het is trouwens heel goed mogelijk dat het grote aantal vrijetijdskunstenaars mede te danken is aan de vrijere manier van werken van het impressionisme en het expressionisme. Dat moet menigeen hebben aangemoedigd. Je hoefde immers geen Rembrandt te zijn om toch iets heel moois te kunnen maken.

De invloed van het impressionisme en het expressionisme is nog altijd terug te vinden in het werk van veel Diemense kunstenaars. Niet dat hun schilderijen of beeldhouwwerken nu zo duidelijk in één van deze stromingen te plaatsen zijn. Maar wat ze er mee gemeen hebben is dat ze iets wezenlijks willen verbeelden. Dat ze een bepaalde sfeer of stemming willen oproepen. En dat ze de toeschouwers willen uitnodigen 'anders' te kijken.

Die uitnodiging anders te kijken vinden we niet alleen terug bij de hierboven al genoemde kunstenaars, maar ook in de schilderijen van bijvoorbeeld Guido La Rooij, Carolien Oedekerk, Henny Gertenaar, Diana de Bruin, Magda Wieclawska, Jetty Tio,

Aquarel "Kapelletje op begraafplaats Gedenk te Sterven", 1982, A.J. ('Puk') Krook (1918-2001) (coll. Wiard Krook).

Tekening "Diemen-Noord", Joke Schenk.

Alida ('Puk') Krook, Emmy de Goede, An Groenen, Noor van Mens of Lia Verkaik.⁷

Of in het beeldhouwwerk van bijvoorbeeld Cock Buis, Joke Pancras, Ria Suurendonk, Antoinette Verboon of Joke Janssen. Met hen - en de vele hier ongenoemd gebleven schilders en beeldhouwers - kreeg Diemen een intensief kunstleven. Dat trok op zijn beurt ook weer kunstenaars van elders aan. Zo brachten in 2004 acht kunstenaars van het Amsterdamse kunstenaarscollectief *Octogoon* een hommage aan Rembrandt. Hun kunstwerken werden geëxposeerd in het Diemense gemeentehuis.

Noten

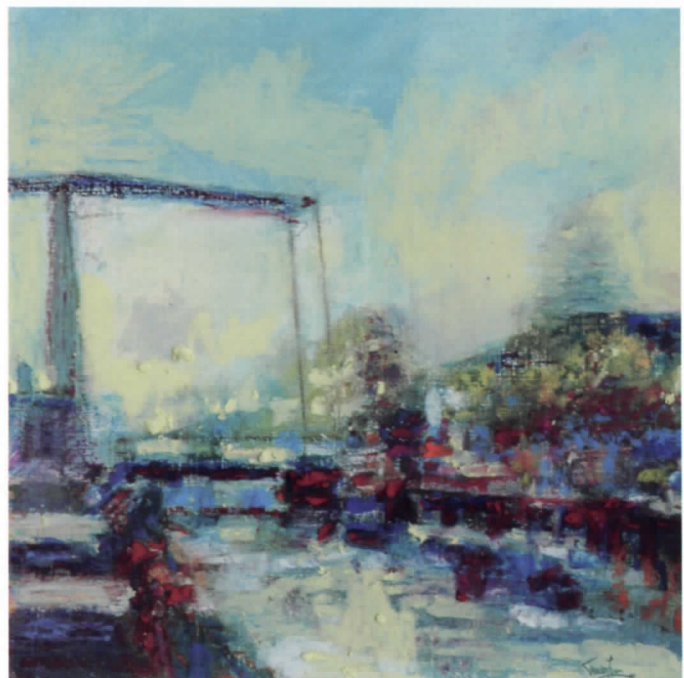
1. Al zouden ze toch niet helemaal aan het 'romantische' ontsnappen. Want een in grove penseelstreken neergezet portret van bijvoorbeeld een boerin met kind of een wever bij schaars licht houdt vaak toch iets romantisch en laat de schaduwkanten van hun moeilijke bestaan niet altijd zien.
2. Dat was in de eerste jaren van de 20^e eeuw. Mondriaan schilderde aanvankelijk impressionistisch, maar zijn Gein-schilderijen laten zijn overgang naar het expressionisme zien.
3. Er zijn verschillende Diemense werken van Gerrits bewaard gebleven, maar een complete inventarisatie daarvan moet nog worden gemaakt.
4. Zie artikel *Stadsherstel krijgt aquarel van Ger Gerrits*, in: *Stadsherstel Nieuwsbrief* 571, p. 4-6.
5. CoBrA is als groep in 1948 in Parijs gevormd door kunstenaars uit (op zijn Frans:) Copenhague, Bruxelles en Amsterdam, onder wie Asger Jorn, Christian Dotremont en Karel Appel.
6. Zie artikel *Schmitz, Erik: Een boerderijwandeling door de eeuwen heen; Het boerenhuis in Diemen*, in: *Historische Krings Diemen*, jrg. 12, nr. 2, 2002, p. 2-8.
7. De opsomming is uiteraard niet volledig. Aan de vrijetijdsschilders kunnen nog de namen worden toegevoegd van Corrie Kouwenhoven, Gerda Smit, Nel Rietveld en Joke Schenk, terwijl ook hun Amsterdamse docent Leo van Steensel hier als inspirator genoemd mag worden. Een volledige opsomming van de leden van *Kunstzin Diemen* wordt achter in dit blad gegeven.

Schilderij "Brug over de Muidertrekvaart", Diana de Bruin.

Aquarel "Boerderij Zeldenrust" (Ouddiemerlaan), Noor van Mens.

Schilderij "De Diemerbrug", Trudie Jansen. Haar oliepastel illustreert goed de invloed van het impressionisme, ook bij hedendaagse kunstenaars. (coll. Taco ten Dam; foto 2009 Wiard Krook).

“DE DUITSERS ZULLEN MIJ NOOIT LEVEND IN HANDEN KRIJGEN”

Taco ten Dam

Fr e Cohen (1903-1943) was een Amsterdamse kunstenaar die zich toegelegd had op tekenen en de grafische kunst. Zij werd geboren in Amsterdam. In 1918 kwam het gezin Cohen te wonen aan de Zaaierweg 125 in Betondorp. Betondorp behoorde tot de Amsterdamse wijken die op basis van socialistische idealen waren aangelegd en waar veel aanhangers van de *Sociaal-Democratische Arbeiderspartij* (SDAP) woonden.

AJC

Fr e werd op jonge leeftijd lid van de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC). Voor deze socialistische jeugdbeweging maakte zij zoveel grafische ontwerpen dat zij daarmee de AJC haar typografische gezicht gaf. Vanaf 1929 werkte zij voor de gemeente Amsterdam waarvoor zij onder andere het giroboekje ontwierp. Fr e Cohen heeft grote invloed gehad op de grafische vormgeving van de jaren dertig.

Onderduik Schoolstraat 53

Al ver voor de Tweede Wereldoorlog onderkende zij dat het in Duitsland de verkeerde kant op ging. In de beginjaren van de Duitse bezetting bleef zij lang lesgeven aan de *Joodsche Kunstnijverheidsschool* om op die manier aan deportatie te kunnen ontkomen. Toen de dreiging te groot werd, dook zij onder. Na een periode van verschillende onderduikadressen, onder andere

Aquarel "Grachtje", 1937, Fr e Cohen (coll. E. Waltemathe, Bremen).

Tekening oostindische inkt met waterverf "Groet aan de eeuwigheid", 1921, Fr e Cohen (coll. E. Waltemathe, Bremen).

bij de familie Keesje aan de Schoolstraat in Diemen, werd Fr e Cohen verraden op haar laatste onderduikadres in Borne. Toen op 12 juni 1943 twee Nederlandse SS'ers de woning binnendrongen, slikte zij op het toilet de zelfmoordpil die ze al tijden bij zich droeg. Zij overleed op 14 juni 1943 in het ziekenhuis in Hengelo. Fr e Cohen had meer dan eens gezegd dat de Duitsers haar nooit levend in handen zouden krijgen.

Literatuur

Dam, Peter van & Philip van **Praag**: *Fr e Cohen 1903-1943; leven en werk van een bewegende kunstenaar*, Abcoude 1993.

Uit het poëziealbum van Dirkje Poelmeijer. Ongedateerd, waarschijnlijk rond 1917

Fré Cohen ging van 1916 tot 1919 naar de *Amstelschool* aan de Voormalige Stadstimmertuinen 1, waar zij klasgenoot was van Dirkje Guurtje Poelmeijer. Fré was in 1918 aan de Zaaiersweg 125 komen wonen en Dirkje woonde op nummer 77. Dirkje trouwde in 1929 met Theo de Hon. Uit dit huwelijk werden de kinderen Arie (1933), Bob (1938) en Thea (1940) geboren. Bob de Hon was van 1990 tot 2002 burgemeester van Diemen. (coll. familie Eerdhuizen-De Hon).

Uit het poëziealbum van Yvonne Keesje. 1 maart 1943

Fré Cohen was sinds haar *AJC*-tijd bevriend met Rie Keesje-Hillebregt die in 1938 aan de Schoolstraat 53 in Diemen kwam wonen. Ook Rie had in haar jeugd in Betondorp aan de Zaaiersweg gewoond. In 1942 moest Fré onderduiken, toen zij geen gehoor gaf aan een Duitse oproep om zich te melden. In eerste instantie dook zij onder in Amsterdam. Later vond zij onderdak in Diemen bij haar vriendin Rie Keesje. Haar dochter Yvonne herinnert zich: "Wij hadden een kamer en suite. Wij leefden aan de voorkant en tante Fré, zoals we haar noemden, aan de tuinkant waar zij gebruik kon maken van de openslaande deuren. Mijn moeder was verbindingspersoon tussen opdrachtgevers en Fré die doorwerkte in haar kamer." "Tante Fré" schreef een prachtig geïllustreerd gedichtje in het poëziealbum van Yvonne en haar tweelingzus Elvira. Haar woorden en de wijze raad krijgen een extra lading als men bedenkt dat Fré Cohen amper drie en een halve maand later haar lot in eigen hand nam en de Duitsers geen kans gaf verder met haar te sollen (coll. familie Eeltink-Keesje).

Litho ex libris "Rie et Bram Keesje", 1931, Fré Cohen.

DE VREEMDE GESCHIEDENIS VAN EEN BEVRIJDINGSBEELD

Taco ten Dam

Op 5 januari 1989 ontdekte een buurtbewoner dat het bevrijdingsbeeld aan de Hartveldseweg bij de Arent Krijtsstraat van zijn sokkel was gehaald en alarmeerde de gemeente. Dat betekende het begin van een nieuw hoofdstuk in de bizarre geschiedenis rond dit beeld, die meteen na de oorlog van start ging. In juni 1945 immers lagen na een collecte de centjes van de Diemense bevolking al klaar voor een monument. Een monument ter herinnering aan de jaren van terreur en oorlogshandelingen in Diemen dat er pas 13 jaar na de oorlog, in 1958 zou komen. Een monument ook waar alle Diemense burgemeesters sinds de Tweede Wereldoorlog, De Geer van Oudegein, Dallinga, Strumphler Tideman, Van Dok, De Hon en Koopmanschap in meer of mindere mate mee te maken kregen.

Particulier comité

In de vreugde-explosie na de bevrijding werd in veel Nederlandse gemeenten geld ingezameld voor een oorlogsmonument. Zo bracht de Diemense bevolking in korte tijd het vorstelijke bedrag van ruim 5600 gulden bijeen voor een gedenkteken aan de bittere en ellendige bezettingsjaren. Dit gebeurde op initiatief van een particulier comité dat bestond uit de heren Bredschneijder, Bakker en De Vries. Maar er kwam een kink in de kabel omdat op 16 september 1945 minister van Financiën Piet Lieftink alle banktegoeden bevroor om via een geldzuivering zwarte winsten op te sporen. Daarop besloot het comité het geld over te dragen aan de gemeente.

Een tweede reden dat het gewenste beeld er niet snel kwam, was dat ook een andere minister met een maatregel kwam. Dit maal was het de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Gerard van der Leeuw, die tegemoet komt aan de vraag van de *Nederlandse Kring van Beeldhouwers* (NKB) om de gevreesde wildgroei van duizenden monumenten overal in het land voor te zijn. Met een appèl op het voorkomen van beunhazerij en klungelwerk wilde de NKB controle uitoefenen op het plaatsen van oorlogsmonumenten in het hele land. Bovendien was Van der Leeuw een groot voorstander van één groot landelijk oorlogsmonument.

Verklaring

Het lijkt op z'n minst merkwaardig dat een groep die als ruimdenkend, eigenzinnig en antiautoritair bekend stond, aanschurkte tegen het landelijke autoritaire gezag. De actieve cultuurpolitiek die Van der Leeuw voorstond, leek eerder op een staaltje bemoeizucht waar veel instanties op gemeentelijk niveau moeite mee hadden. Een verklaring voor de toeschietelijke houding van Van der Leeuw jegens de georganiseerde beeldhouwers kan zijn dat deze groep in de oorlog in woord en daad afkerig was geweest van de Duitse bezetters door massaal het lidmaatschap van de *Kultuurkamer* te weigeren, maar ook door actief verzet met als bekendste exponent Gerrit Jan van der Veen. Deze beeldhouwer, vooral bekend door de aanslag op het Bevolkingsregister van Amsterdam en de overval op het Huis van Bewaring in Amsterdam, werd na zijn arrestatie in juni 1944 in de duinen bij Overveen gefusilleerd.

Comité

Toen het landelijke monument er in het voorjaar van 1950 nog niet was, groeide de onrust in veel Nederlandse gemeenten over wat er met het door de bevolking spontaan bijeengebrachte geld was gebeurd. Zo ook in Diemen. Zo gek was het niet dat men vijf jaar na de collecte wel eens wilde weten waar de centjes gebleven

waren. Een comité waarin onder andere de huisartsen Hartman en Van Gemert en de hoofdonderwijzers Bredschneijder en Schneider zaten, vroeg zich beleefd maar duidelijk af "waar het bijeengebrachte geld zou kunnen zijn en voor welk doel het als nog zal worden besteed."

Aangenomen mag worden dat de verhalen al jaren door Diemen zoemden voordat het comité daadwerkelijk naar de pen greep. Het antwoord van burgemeester Dallinga kwam dan ook snel. Het geld stond op een spaarrekening bij de *Boerenleenbank* die in verband met de naoorlogse geldsanering nog gedeeltelijk geblokkeerd was. Toen in 1953 het inmiddels tot f 6200 aangegroeide bedrag vrij kwam, was het comité er onder leiding van de burgemeester snel uit. De Haagse beeldhouwer Ad Slinger die voor het Betuwse dorp Ochten reeds een oorlogs-

Prentbriefkaart van het Diemense bevrijdingsmonument, uitgave 1970, Boek- en Kantoorboekhandel Th. Dijkman & Zn., Diemen (coll. HKD).

monument had gemaakt, kreeg de opdracht een voor Diemen passend beeld te maken. Slinger ging voortvarend aan het werk en kon in april 1953 zijn ontwerp tonen: een leeuw die de slang van het verraad vernietigt. In Diemen was men dik tevreden, alleen de *Commissie van Advies voor de Oorlogs- en Vredesgedenktokens in de Provincie Noordholland* moest nog even ja zeggen. Maar dat werd dus een onverwachte tegenvaller.

Leedwezen

Mejuffrouw ingenieur E.J. van den Ban van de adviescommissie was er snel uit. Na een kort bezoekje aan het atelier van Slinger in Den Haag en het meenemen van een voorlopig schetsje liet Van den Ban kortaf weten dat "tot haar leedwezen onze Commissie geen gunstig oordeel over het ontwerp kan geven." Voor de commissie was de symboliek ontoelaatbaar, de leeuw was "wat afgezaagd" en de slang had in Diemen al helemaal niets te zoeken. Zelfs het voetstuk was "onbevredigend".

Ook het Diemense comité kreeg een passant een oorwassing. Hun favoriete beeldhouwer was niet tegen zijn taak opgewassen, was onbekend als beeldhouwer en wat blijktbaar zeer zwaar telde: "Slinger is geen lid van de *Nederlandse Kring van Beeldhouwers*." In de gezagsgetrouwe jaren vijftig leek zelfs een vrijgevochten en op het oog ruimdenkende artistieke groepering als beeldhouwers niets meer of minder dan een autoritair clubje dat het werk in den lande alleen onder de eigen leden bleek te willen verdelen. Slinger zou dit argument in een later stadium aanmerken als de grootste drijfveer voor de tegenwerking van de provinciale adviescommissie.

Plaats

Ook de door Diemen zo vurig gewenste plaats voor het oorlogsmonument, de inmiddels weer opgebouwde wijk van de Jan Bertsstraat tot de Diemerkade die door de Duitsers in 1944 zo bruto was afgebroken, kon in de ogen van de provinciale ambtenaren geen genade vinden: "Verwerpelijk." Zover strekte dus begin jaren vijftig de overheidsarmen om voor landgenoten tientallen kilometers verderop te bepalen waar zij hun beeld mochten plaatsen. Waarbij we niet mogen vergeten: het geld kwam van de Diemense bevolking. Er was echt geen cent subsidie bij.

Kansloze exercitie

Uit de hele toonzetting en argumentatie was duidelijk dat het ijveren voor het beeld van Slinger in alle opzichten een kansloze exercitie zou zijn. Toch besloot het Diemense comité zich niet te laten kleineren en steunde Slinger in zijn beroep. Wellicht speelde de gedachte mee dat in het Diemense gemeentehuis aan de Hartveldseweg en in het dorp zelf in de oorlogsjaren verzet op hoog niveau was gepleegd en dat hoge ambtenaren zoals Van den Ban en Holt van het adviescomité daar in die jaren wellicht niet aan toe waren gekomen. Burgemeester Dallinga kon zijn boosheid maar nauwelijks verhullen in ambtelijke taal: "Wij hebben de indruk dat uw oordeel is gevormd op zeer summiere gegevens." De rechtlijnige ambtenaren Holt en Van den Ban zullen van deze woorden niet vrolijker zijn geworden.

Slinger, die inmiddels had uitgelegd dat hij zijn redenen had om geen lid te worden van de *NKB*, kreeg in 1954 toch een kans om een nieuw ontwerp te presenteren. Maar de provinciale adviescommissie greep de presentatie aan om haar munitie aan te scherpen en Slinger nu helemaal af te branden: "Met goede bedoelingen alleen maakt men geen goed ontwerp." Slingers

Ontwerp van Ad Slinger voor een Diemens bevrijdingsmonument (coll. Gemeentearchief Diemen).

nieuwe ontwerp betrof een beeldhouwwerk van 1,50 m op een hoge sokkel, voorstellende een strijder met zwaard in de hand met in de andere hand een laurierkrans, het symbool van de cultuur. De krans was tijdens de strijd verdedigd. Dallinga, die blijktbaar ook de druk voelde uit de Diemense gemeenschap, drong aan op een spoedig advies. Maar wat er ook beslist zou worden: de Diemenaren hielden vast aan hun favoriete plaats, het gazon aan de Hartveldseweg. Dat was immers de plek waar in de oorlog de Duitsers honderden woningen en bedrijven hadden afgebroken en waar de wederopbouw nu zo goed zichtbaar was geworden.

Symboliek

Zoals was te verwachten, ging het advies van Holt en Van den Ban ook nu weer vergezeld met "leedwezen", maar de goedkeuring kwam er niet: "Het ontwerp voldoet in genen dele aan de eisen welke eraan mogen worden gesteld." En de plaats? Van den Ban liet niet na het voorgestelde "gazon" aan de Hartveldseweg te omschrijven als "een smal plantsoentje langs de drukke hoofdverkeersweg Amsterdam-Amersfoort." Over de symboliek voor de Diemenaren geen woord.

Medio 1954 gooide Slinger de handdoek in de ring. Tot teleurstelling van beide partijen scheidden de wegen van de Haagse kunstenaar en de gemeente Diemen. Slinger kreeg 600 gulden mee voor de onkosten. In een laatste brief aan burgemeester Dallinga dankte hij de comitéleden voor het in hem gestelde vertrouwen.

Voorontwerp van Jeanne Kouwenaar-Bijlo voor het in Diemen te plaatsen bevrijdingsmonument (coll. Gemeentearchief Diemen).

Een jaar later had een adviescommissie van een andere provincie blijkbaar minder moeite met Slinger toen in Aarlanderveen een oorlogsmonument van zijn hand werd onthuld...

Jeanne Kouwenaar-Bijlo

Er restte het Diemense comité nu geen andere keus dan zich tot de *Nederlandse Kring van Beeldhouwers* te richten, dezelfde club die Slinger nauwelijks een blik waardig had geacht. Maar het moet gezegd: de adviserende beeldhouwers vormden een gereputeerd gezelschap onder wie Paul Grégoire (reliëfs Nationaal Monument op de Dam, 1956), Mari Andriessen (De Dokwerker, 1951) en Carel Kneulman (Het Lieverdje, 1959). Bij de omschrijving van de opdracht ("het tot uitdrukking brengen van de herwonnen vrijheid na veel leed en herstel") vroeg het Diemense comité vooral om een herkenbaar beeld: "Eenvoudig van opzet, een uitdrukking die de dorpsbevolking zal waarderen en vooral ook begrijpen."

Als kandidaat nomineerde de adviescommissie van de NKB een oud-leerling van Mari Andriessen: Jeanne Kouwenaar-Bijlo, een kunstenaar uit Bergen met een op dat moment opmerkelijk kort cv.

Waternimf

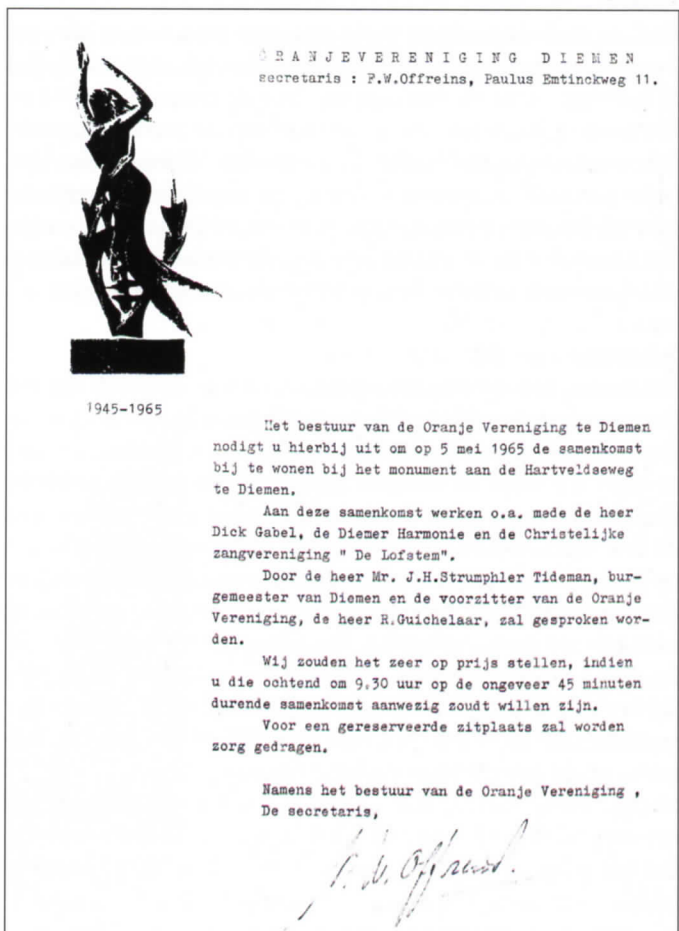
Als snel presenteerde zij haar ideeën met een ontwerp voor een bronzen beeld van anderhalve meter "voorstellende een waternimf, oprijzend uit het riet, dat haar als het ware gevangen hield." De keuze voor een waternimf refereerde aan de plaats Diemen, genoemd naar de Diem dat nog steeds ligt te midden van laag en bijna moerassig waterland. De herrijzenis symboliseert de wederopbouw van Diemen. Het Diemense comité, bij

monde van waarnemend burgemeester J. van Drie die de overleden burgemeester Dallinga verving, was enthousiast en meldde zich bij de inmiddels bekende *Commissie van Advies voor Oorlogs- of Vredestekens in Noord-Holland*, het zo autoritaire gezelschap in Haarlem.

Vol verbazing zullen de Diemenaren het antwoord hebben gelezen dat na vele maanden eindelijk in Diemen arriveerde. De Haarlemse ambtenaren lagen wederom dwars. Moe van zoveel bemoeizucht en betutteling ging Diemen door de knieën en legde zich neer bij de variant die de provinciale adviescommissie voorstelde. De Diemense commissie meldde in Haarlem dat "het drama nu lang genoeg heeft geduurd," en voegde er fijntjes aan toe: "Er is wel gebleken - en het blijkt uit deze brief weer- dat men zich aan het oordeel van de plaatselijke commissie niets gelegen laat liggen."

Strumphler Tideman

De net benoemde burgemeester J.H. Strumphler Tideman reisde met zijn vrouw in september 1956 naar het atelier van Jeanne Kouwenaar-Bijlo in Bergen om zich persoonlijk op de hoogte te stellen. Na zijn bezoek aan Bergen leek er vaart in de zaak te komen. Er werd zelfs een datum gepland om het monument te onthullen: 4 mei 1957. Maar twee weken voor de geplande datum moest de beeldhouwer tot haar spijt de gemeente berichten dat het niet ging lukken. Ze had maanden moeten wachten op het goede materiaal en was nu niet op tijd klaar voor de bronsgieter. Ook de daarna door haar voorgestelde wat ruime deadline "voor de zomer", haalde Kouwenaar niet. Nu speelde er echter een nieuw probleem. De gipsgieter rekende namelijk veel meer voor

Uitnodiging 5 mei-viering 1965 (coll. HKD).

5 mei 1958: de officiële onthulling (foto coll. Offreins).

een in was geboetseerd model dan dat hij voor een afgietsel in klei rekende. Zij stelde de burgemeester voor het beeld direct in brons te laten gieten in Frankrijk. Kouwenaar: "Dat kan echter pas in het najaar omdat de was dan pas goed hard is." Blijkbaar dacht Kouwenaar dat er wellicht iets te regelen was met de burgemeester. Zij schreef hem althans op 18 juli: "Komt u eerst een keer met uw vrouw, voordat de hele commissie komt."

Maar dat kwam vader Strumphler Tideman niet goed uit: "Ik ga kamperen met de jongens in Drenthe en ben pas 27 augustus terug."

5 mei 1958

Uiteindelijk werd het beeld toch niet gegoten in Frankrijk, maar in Nederland, waarna de voorbereidingen voor de plechtige onthulling op 5 mei 1958 konden beginnen. De voorzitter van het Diemense *5 Mei Comité* en de *Oranjevereniging* slaakte een diepe zucht: "Een waardig slot van een lange weg." De *R.K. Zang- en Toneelvereniging IVO* en de *Diemer Harmonie* konden gaan oefenen om de muzikale omljsting tot in de puntjes te verzorgen en alle Diemense verenigingen ontvingen een "dringende" oproep "spontaan" mee te werken. Geheel in overeenstemming de bloemenvoorkeur van de jaren vijftig zou de één meter hoge sokkel van Etteringer tufsteen omringd worden door afrikaantjes. Mevrouw Kouwenaar liet weten naar het gebruik in kunstenaarskringen toegesproken te willen worden met haar eigen naam: Jeanne Bijlo. Het feest kon beginnen.

Zure woorden

Maar "het waardige slot van een lange weg" zoals Bredschneider het zo fraai had geformuleerd, kwam er niet. Nog voor de onthulling ontstond er enige opschudding binnen de Diemense gemeenschap toen de *Diemerpost* een artikel publiceerde over de naderende onthulling van het monument. In dit artikel dat gebaseerd was op een gemeentelijk persbericht, stond onder andere: "Zoals de lezers waarschijnlijk bekend is heeft de gemeente Diemen geen persoonlijke slachtoffers ten gevolge van terreur of oorlogshandelingen gehad. Het grote leed (...) is de afbraak geweest."

Het waren zure woorden voor een dorpsgemeenschap waar de joodse dorpsgenoten in 1942 met bussen van de *Gooische Tramweg Maatschappij* naar Amsterdam werden gebracht. Van de in maart 1941 verplicht door de gemeente aangemelde 91 joodse inwoners waren er na de oorlog nog maar 5 over.

En in de kleine dorpsgemeenschap van een paar duizend zielen kenden veel mensen de geschiedenis van de joodse dorpsgenoot die alleen door een verplichte castratie bij zijn christelijke echtgenote mocht blijven. Of neem het verhaal van Walter Ascher, een joodse Duitser die al in 1934 vanwege de jodenvervolgingen, naar Nederland gevlucht was. Zelf vond hij samen met zijn vrouw Ria Bramer huisvesting en in de oorlog een onderduikadres in Utrecht. Tot wanhoop gedreven probeerde hij zijn in Diemen woonachtige moeder er toe te bewegen dat ze ook moest onderduiken. Maar zij was niet te overtuigen van de noodzaak onder te duiken en zij meldde zich 'vrijwillig' voor transport naar het oosten. Zij is nooit teruggekomen.

Verzet

En dan was er in Diemen nog het kleine groepje mensen die in de oorlogsjaren verder waren gegaan dan het gelaten afwachten op betere tijden en het ballen van de vuisten in de broekzakken in verduisterde huiskamers.

Sommigen hadden het geluk dat hun verzetsdaden voor de Duitsers onopgemerkt bleven, zoals Piet Saan, Reinier Ruigrok van de Werve, Jeanne de Wild en Chris Bührmann. Ook Andries IJsendijk, nota bene de drukker van de *Diemerpost*, zullen de woorden met afgrijzen vervuld hebben. Was IJsendijk niet vanwege het illegaal drukken van *Vrij Nederland* door een Duitse rechtbank ter dood veroordeeld, een straf die later omgezet werd in tien jaar tuchthuis? Was deze jonge vader van twee kinderen en een derde op komst niet in september 1942 uit Diemen weggevoerd door de *Sicherheitsdienst* en pas na drie jaar gevangenschap met ontberingen in werkkampen teruggekeerd in het dorp? Hoe moet zijn tante, mevrouw De Wild, zich gevoeld hebben bij zoveel persoonlijk verdriet om de jarenlange kwellende onzekerheid over het lot van Andries en de dood van geliefde vrienden als Henk Hos en Wim Speelman? En waren Hos en Speelman, beiden gefusil-

Burgemeester Strumphler Tideman houdt de Commissaris van de Koningin, de heer Prinsen, droog vlak voor de onthulling van het monument (foto coll. Offreins).

De onthulling van het bevrijdingmonument aan de Hartveldseweg op 5 mei 1958. Links burgemeester J.H. Strumphler Tideman en rechts de heer Prinsen, Commissaris van de Koningin voor de Provincie Noord-Holland (foto Ben Merk, coll. Gemeentearchief Diemen).

leerd onder andere vanwege hun betrokkenheid bij het illegale Diemense drukwerk, geen slachtoffer? Misschien omdat ze niet netjes geregistreerd in Diemen woonden, maar van tijd tot tijd illegaal bij tante Jeanne aan de Ouderkerkerlaan verbleven?

Brief

Ook de weduwe mevrouw T. van Ulsen-Broersma die in 1958 aan de Weesperstraat 58 woonde, toonde zich geschokt. In een brief richtte zij zich tot het comité in Diemen. Zij had informatie dat het artikel in de *Diemerpost* gebaseerd was op een perscommuniqué van het comité. Zij meende dat "er in dit comité wel een of meer leden zijn die op de hoogte kunnen zijn dat er in Diemen wel degelijk slachtoffers te betreuren zijn. Minstens acht, of is dit niet de moeite waard vermeld te worden?" Haar emotionele slotzin zal de leden van het comité pijnlijk getroffen hebben: "Bent u er zich van bewust wat voor leed er door de nagelaten betrekkingen van de slachtoffers is geleden nu te moeten horen dat er geen slachtoffers in Diemen waren?"

De boodschap was hard, maar kwam wel over. In de dagen voorafgaand aan de onthulling van het bevrijdingmonument suste burgemeester Strumphler Tideman de gemoederen in de gemeente. Het heeft er alle schijn van dat het gewraakte perscommuniqué een geschrift van de burgemeester zelf was geweest en dat de overige comitéleden niet op de hoogte waren van de exacte tekst. Geschrokken liet de burgemeester weten dat zijn woorden terecht tot misverstand aanleiding hadden gegeven.

Ook in zijn toespraak bij de feestelijke onthulling van het monument op 5 mei 1958 kwam hij terug op de gevoelige zaak: "Ook dit monument brengt het leed tot uitdrukking aan diegenen die de tol van hun leven hebben moeten betalen." Bij het aanschouwen van het beeld op het gazon aan de Hartveldseweg uitte overigens menig Diemenaar zijn of haar bewondering en waardering voor het oorlogsmonument waar zo lang op gewacht was.

Verdwijning

Daarmee is het verhaal van het bevrijdingsbeeld helaas niet ten einde. Tientallen jaren lang functioneerde het beeld als een

zichtbare herinnering aan de tragiek van de oorlogsjaren in Diemen. Voor velen was het de plaats om stil te staan en te herdenken op 4 mei. Ouders en onderwijzers vertelden daar hun kinderen over het hoe en waarom van het beeld. Ook de Canadese bevrijders bewonderden het bevrijdingsbeeld toen zij in mei 1985 door burgemeester Anneke van Dok-Van Weele in Diemen ontvangen werden.

Op de vroege ochtend van 5 januari 1989 zag een buurtbewoner dat het beeld verdwenen was en belde de gemeente. Antoinette Teunisse, opzichter van de gemeente Diemen, kwam kijken en deed aangifte bij de politie. De formulering van het gestolen goed was moeizaam: "(...) een vrouw met een hand in de lucht gestoken." Zoekacties in de directe omgeving leverden niets op. Het beeld was verdwenen en zou nooit meer teruggevonden worden.

Bob de Hon

Burgemeester Bob de Hon die Van Dok in 1990 opvolgde, kreeg al snel te maken met de nasleep van de verdwijning. Op 30 oktober 1990, twee dagen voor zijn installatie, ontving de gemeente Diemen een brief van de Amsterdamse advocaat Fredrik IJff. Namens zijn cliënt, Jeanne Bijlo, de maakster van het verdwenen beeld, merkte hij op dat zij lange tijd vruchteloos had gecorrespondeerd met de gemeente. Hij stelde dat het onaanvaardbaar was dat de gemeente geen enkele poging had gedaan het beeld opnieuw te laten maken en nam het de gemeente kwalijk dat de kunstenaar zelfs niet op de hoogte was gesteld van de verdwijning. Zij had de diefstal van het beeld moeten vernemen van een kennis. Daarbij kwam dat IJff vond dat de gemeente zich niet goed van haar zorgplicht had gekwetend door maatregelen te nemen om te voorkomen dat het beeld gestolen zou worden. Hij vond dat de gemeente immers kon weten dat er in de periode voorafgaand aan de diefstal in de regio bronsdieven actief waren. IJff, die benadrukte dat hij geen honorarium rekende en handelde als vriendendienst voor de familie, deed het voorstel om Bijlo een nieuw beeld te laten maken of haar anders een schadeloosstelling te betalen van 25000 gulden, een bedrag dat gebaseerd was op de 6000 gulden van 1958 plus inflatie. Daarmee blies IJff wel erg hoog van de toren. Bovendien werd de gemeente verzocht binnen twee weken te reageren. Zo niet, dan zou IJff tot een dagvaarding overgaan.

Groen Links

De gemeente die begin jaren negentig de brieven van Bijlo onbeantwoord liet of pas na zes maanden antwoord gaf, reageerde nu wel adequaat op het schrijven van de advocaat. De raadscommissie, voorgezeten door burgemeester De Hon, adviseerde niet in te gaan op het verzoek van IJff. Er waren immers geen juridische termen aanwezig om aan het verzoek te voldoen. Bovendien was er nog een argument: "Ons hebben evenmin signalen ontvangen waaruit blijkt dat er binnen de Raad of elders in de gemeente behoefte bestaat om het beeld opnieuw te laten vervaardigen." De raad, op 21 december 1995 bijeen, nam het advies vrijwel unaniem over. Alleen *Groen Links*, bij monde van Iwan Leeuwijn,

sprong in de bres voor de kunstenaar en gunde haar een nieuwe opdracht. De gemeenteraad was echter niet gevoelig voor de argumenten van Leeuwin.

Onbevredigend

Daarmee leek nu echt een einde te zijn gekomen aan de slepende zaak, maar advocaat IJff volhardde, weliswaar met zeer lange tussenpozen, in de correspondentie met de gemeente. Zijn toon veranderde langzaam van een zakelijke beschuldiging naar een emotioneel appèl, zoals op 3 januari 2000: "Het is onbevredigend om, na een monument voor de bevrijding van tirannie en rovers op te richten, er voor te capituleren dat het door roof of vandalisme voorgoed zou verdwijnen." Telefonisch liet hij weten desnoods tot de Hoge Raad door te procederen om genoegdoening te krijgen voor de inmiddels 85-jarige en ziekelijke kunstenaar.

Hoewel IJff later bereid was de gevraagde schadeloosstelling met de helft te verlagen, nam de gemeente nu ook een advocaat in de arm en "ziet geen heil in minnelijk overleg." Hierop startte IJff op 1 mei 2000 een gerechtelijke procedure.

Na het overlijden van Jeanne Kouwenaar-Bijlo op 18 augustus 2000 besloten haar familieleden de procedure toch voort te zetten. Heel even leek er toen een kleine opening in de zaak te zijn toen de gemeentelijke advocaat de gemeente voorzichtig de mogelijkheid voorhield een bedrag "ter finale kwijting" te betalen. Maar de afdeling *Kabinet en Juridische Zaken* van de gemeente Diemen zag niets in deze overweging: "Daarom wordt voorgesteld in deze zaak de rug recht te houden en niet tot schikking over te gaan."

Rechtszaak

Op 18 januari 2002 stonden de dochter van Jeanne Kouwenaar en burgemeester Bob de Hon met hun advocaten tegenover elkaar in het gerechtshuis aan de Parnassusweg. Het standpunt van de familie Kouwenaar was inmiddels bekend. Burgemeester De Hon verklaarde dat "de gemeente Diemen niet heeft gemeend dat het beeld zo essentieel is voor de gemeenschap dat het dient te worden vervangen." Er was immers inmiddels een nieuw monument geplaatst bij het gemeentehuis: een klokkenstoel met een gedenkmuur. De klokkenstoel was van gepolijst natuurbeton, waarin de luidklok opgenomen was die in drie kerken in Diemen had gehangen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden de Duitsers de klok gevorderd om te worden omgesmolten. In 1945 kwam de klok echter ongeschonden terug en werd teruggehangen in de toren van de Hervormde Kerk aan de Ouderkerkerlaan. Toen de kerk begin jaren tachtig werd gesloopt, kreeg de luidklok later een nieuwe bestemming in het monument. Daarmee had de gemeente diep in de buidel getast, wat ook als argument door de burgemeester werd aangedragen: "Er zijn inmiddels een aantal nieuwe kunstwerken in de gemeente geplaatst en het opnieuw gieten van het beeld en herplaatsing zou, naar ik schat, het kunstbudget van de gemeente voor twee jaar opsouperen."

De rechtbank van het arrondissement Amsterdam deed op 8 maart 2002 uitspraak: de eis van de familie Kouwenaar werd afgewezen. De rechter stelde onomwonden dat de gemeente er genoeg aan had gedaan om het beeld op te sporen en niet onrechtmatig gehandeld door het beeld niet opnieuw te laten gieten en in de openbaarheid te plaatsen.

Hoger beroep

Op 21 maart 2002 tekende IJff namens de familie Kouwenaar hoger beroep aan. Toen burgemeester De Hon op 1 november

2002 met pensioen ging, was de zaak formeel nog steeds niet afgesloten.

Advocaat Fredrik IJff beëindigde echter in 2003 zijn juridische carrière. De zaak bleek toen niet overgedragen te zijn aan zijn dochter die de praktijk voortzette. Dat bleek uit het antwoord van de juridische experts op het gemeentehuis aan de nieuwe burgemeester Amy Koopmanschap. Zij had zich afgevraagd hoe de zaak er nu voorstond. De experts achtten de kans gering dat de zaak alsnog door enige opvolger van mr. IJff opnieuw zou worden aangebracht bij het Hof.

(foto coll. HKD).

Met dank aan Hans Goedhart, Bob de Hon, Frits Reurekas, Piet Saan, Henk Teiwes en Henk de Wild voor het verstrekken van aanvullende informatie.

Geraadpleegde bronnen

Stukken betreffende de oprichting van een bevrijdingsmonument, 1950-1958. Archief van de gemeente Diemen 1813-1987, dossiernummer 4659. Verdwijning bevrijdingsmonument en proces tegen de gemeente door (ervan) J. Kouwenaar-Bijlo, 1995-2003. Archief van de gemeente Diemen 1987-, dossiernummer 001309, bewaarnummer 4860. www.familieclausman.nl (met informatie over de familie Ascher). www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten (met informatie over alle oorlogsmonumenten in Nederland). www.jhm.nl (Joods Historisch Museum)

Literatuur

Mulder, J., H. Blok & K. van Reenen (red.): *Diemen buyten Amsterdam*, Diemen 1987.

Ramaker, W. & B. van Bohemen: *Sta een ogenblik stil...; teksten bij een beeldregistratie*, Monumentenboek 1940-1945, Kampen 1980.

GLASMOZAÏEK ROELAND KONING

Ellen van Meurs

In de zomer van 1997 werd de protestants-christelijke Prinses Margrietschool aan de Emmastraat gesloopt. Daarmee verdween ook een prachtig glasmazaïek, een uitbeelding van psalm 8, dat daar in oktober 1957 door Roeland Koning (1898-1985) in de hal was aangebracht. Koning was een veelzijdig kunstenaar en zijn oeuvre maakt dan ook deel uit van talrijke collecties.

Glasmazaïek uit 1957 van Roeland Koning in de voormalige Prinses Margrietschool (foto 1997 Wiard Krook).

Prinses Margrietschool

Vanwege een misverstand kreeg Roeland Koning geen f 4000,- maar f 2600,- voor zijn opdracht. Omdat hij al veel voorbereidingen had getroffen accepteerde hij dit feit, maar gaf wel aan de blijkbaar al voorziene visjes achterwege te zullen laten. In psalm 8, getiteld "Hoe machtig is Uw Naam" worden inderdaad ook vissen genoemd. De psalm is een lofrede op hetgeen God voor de mens geschapen heeft. De engel met loftrompet wordt als zodanig niet genoemd maar geeft wel de teneur van de psalm weer. Herten worden van oudsher geassocieerd met water, de bron van leven. Bij het glasmazaïek in de Prinses Margrietschool ontbreekt het water. Waarschijnlijk heeft Koning dit tegelijk met de vissen weggelaten, aannemende dat hij niet van plan was de vissen op het droge te laten liggen. De kring van zes dansende meisjes zijn als thema terug te vinden in kinderboekillustraties. Qua stijl zou Koning inspiratie gevonden kunnen hebben bij het sterk op contour en vlakken opgebouwde werk van Rie Cramer (1887-1977). Het geheel straalt een zeker optimisme uit. De bedoeling van Koning was dan ook een aan de Bijbel ontleende voorstelling te maken "die kinderen aanspreekt en blij kan zijn".

Jammer

Helaas was het bestuur van de *Vereniging tot Stichting en Instandhouding van Scholen met de Bijbel* in Diemen, die alleen juridisch eigenaar was, onbekend met de mogelijkheden om het mozaïek te behouden toen de school eenmaal niet meer als zodanig gebruikt werd. Op 1 augustus 1995 werd de school overgedragen aan de economisch eigenaar, de gemeente Diemen. De gemeente zag op tegen de kosten om het gebouw, dat op een aantal punten aan vernieuwing toe was, geschikt te maken voor een andere functie. Sloop bleek de goedkoopste en makkelijkste oplossing, waarmee het mozaïek verloren ging. Navraag bij het

Instituut Collectie Nederland (ICN) te Amsterdam maakte echter duidelijk dat de kosten voor demontage en herplaatsing rond de € 7600,- (incl. BTW) zouden bedragen. Een niet onoverkomelijk bedrag. Ook technisch gezien waren er geen problemen te verwachten geweest.

Monumentale kunst

Het mozaïek in de Prinses Margrietschool en de gang van zaken rondom de vernietiging ervan, staan niet op zichzelf. Het werk behoorde tot de monumentale kunst uit de wederopbouwperiode (1945-1965), nader omschreven als: "niet-vrije, gebonden- of gebruikskunst in een architectonische setting". Deze vorm van kunst, die na de Tweede Wereldoorlog vele verschijningsvormen kende en buitengewoon actief beoefend werd, is door een aantal ontwikkelingen in de kunst van na 1965 uit het collectieve bewustzijn verdwenen met als gevolg verwaarlozing en vernietiging.

Nieuwe belangstelling

In de afgelopen jaren ontstond echter nieuwe belangstelling voor de jaren '50 en de monumentale kunst uit die tijd. Er verschenen publicaties waarin deze kunstvorm onderwerp werd van een waarderingsoffensief. Het werd nu beschouwd als waardevol cultureel erfgoed dat kon zorgen voor een gevoel van lokaal verleden en bijbehorende groepsidentiteit en een bijdrage zou kunnen leveren aan de strijd tegen verloederend en anonimiserend. Veel gebouwen met monumentale kunst werden echter langzamerhand afgebroken. De vraag was echter wat er met de toegepaste kunst moest gebeuren? Wanneer monumentale kunst losgemaakt wordt van zijn architecturale setting verliest het immers de betekenis die het hieraan gaf. Eenmaal verwijderd is deze kunst, vanwege zijn vaak grote omvang, ook vrijwel onverzamelbaar en omdat het niet verzameld wordt is ook de financiële waarde nauwelijks vast te stellen.

Maatregelen die nu genomen worden om verdere vernietiging te voorkomen zijn het starten van een project waarin diverse instanties samenwerken. Op een website kan bedreigde monumentale kunst worden aangemeld en zodoende zichtbaar worden gemaakt. Ook is er een herplaatsingdatabase aangelegd zodat de monumentale kunst die, volgens nog vast te stellen criteria het behouden waard is, in een nieuwe setting een tweede leven kan krijgen.

Literatuur

- Burkom, F.J. van: *Monumentale kunst in de wederopbouwperiode*, in: *Vitruvius*, nr. 1, 2007, p. 34-43.
- Land, Sipke van der: *Schildersleven: Roeland Koning aan het werk en aan het woord*, Kampen 1978.
- Meurs, Ellen van: *Het glasmazaïek in de hal van de Prinses Margrietschool*, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 14, nr. 2, 2004, p. 19-22.
- www.wikipedia.org.

WANDSCHILDERING PIERRE VAN SOEST

In opdracht van de *Stichting AGO* werd in 1952 aan de voormalige Rijksweg (het oostelijke gedeelte van de Muiderstraatweg) *Werkinrichting Diemeroord* aangelegd. Bij de uitgebreide tuinderij verrees een grote, uit baksteen opgetrokken en met riet gedekte werkboerderij met schuur. Deze fraaie accommodatie, ontworpen door architect Frank van Klingeren (1919-1999), was bestemd voor de vele activiteiten van de *Stichting AGO*. Dat men indertijd met architect Frank van Klingeren in zee ging, was geen toeval. Van Klingeren stond bekend als 'humaan architect' omdat zijn ontwerpen waren gericht op het welzijn van mensen. Ook in zijn later ontworpen ontmoetingscentrum *De Meerpaal* in Dronten is zijn humanistische architectuurvisie aanwezig.

Muurschildering Pierre van Soest

In 1957 bracht Pierre van Soest (1930-2001), een vriend van Frank van Klingeren, een prachtige muurschildering aan op een muur in de centrale hal van de werkboerderij.

Pierre Gerardus Cornelis van Soest kwam in 1947 vanuit zijn geboorteplaats Venlo naar Amsterdam voor een studie aan de *Rijksacademie voor Beeldende Kunsten*. Vanaf 1964 woonde en werkte hij afwisselend in Amsterdam en Helle (bij Nuth, Zuid-Limburg). Later werd hij docent bij *De Ateliers 63* te Haarlem en bij de *Koninklijke Academie voor Kunst en Vormgeving* te 's-Hertogenbosch. Vanaf eind jaren zestig begon hij met het schilderen in reeksen, wanneer hij door een bepaald motief geboeid werd. Naast vele monumentale wandschilderingen maakte Van Soest ook betonreliëfs voor openbare en particuliere gebouwen in Nederland.

Cobra

Het Diemense kunstwerk van Pierre van Soest uit 1957 is een prachtig voorbeeld van zijn vroege werk. Het is uitgevoerd in felle primaire kleuren en toont een voorstelling van vier arbeiders in werkkleding. Een daarvan rookt een sigaret en leunt op een schep. Twee andere mannen staan ook te roken en een vierde heeft een takje in zijn mond. De stijl lijkt nog zeer verwant te zijn aan die van de Cobragroep. Vanwege zijn abstract-expressionistische stijl wordt het werk van Van Soest dan ook wel bestempeld als "post-Cobra", overigens een term die hijzelf niet ondersteunde. De beeldend kunstenaar Van Soest wordt dikwijls in één adem genoemd met Karel Appel en Willem de Kooning.

Normen

Voor de wandschildering werd indertijd geld beschikbaar gesteld door de hoofdstedelijke *Commissie voor Wandschilderingen*. In die tijd, toen de afkorting "AGO" nog stond voor *Arbeidsinrichting voor Geestelijk Onvolwaardigen*, ontstond er tussen de Commissie en de betrokkenen, het stichtingsbestuur, de *Gemeentelijke Geneeskundige Dienst*, de architect en de kunstenaar een discussie over de vraag of in ruimten waar geestelijk gehandicapten verbleven andere normen aan kunstuitingen moeten worden gesteld dan de algemeen gangbare. Prof. dr. A. Querido, directeur van het *Centrale Bureau voor de Openbare Gezondheidszorg* concludeerde echter "dat voor de appreciatie voor hen als groep geen 'beschermende' maatregelen nodig zijn. De waardering blijft ook voor hen slechts afhankelijk van de individuele instelling van de beschouwer."

Cordaan-AGO

Inmiddels werd de naam van de *Stichting AGO* veranderd in *Stichting Arbeid, Gezondheid en Opvoeding*. Ter nagedachtenis van de toenmalige directeur Van Krieken werd in 1959 de naam *Diemeroord* veranderd in *AGO Groencentrum Van Kriekenoord*. Op 1 januari 2007 fuseerde het *AGO Groencentrum Van Kriekenoord*, als oudste nog bestaande AGO-voorziening, met de *Stichting Cordaan* en heet nu *Cordaan-AGO*. De werkboerderij wordt nog steeds gebruikt voor het doel waarvoor deze oorspronkelijk werd gebouwd. Ook het monumentale kunstwerk is nog in de werkboerderij aanwezig, maar is in de loop der jaren behoorlijk beschadigd. Bovendien werd op weinig respectvolle manier een noodverlichting, een elektriciteitsleiding met stopcontact, een brandmelder, een brandinstructiebord en een brandslang op de muur met het kunstwerk aangebracht. Ironisch genoeg is een opgerolde slang het symbool van de Cobragroep.

Met dank aan Onno van Soest voor het beschikbaar stellen van informatie en beeldmateriaal.

Literatuur

- Bergen, Marina van den & Piet Vollaard: *Hinder en ontklontering: architectuur en maatschappij in het werk van Frank van Klingeren*, Rotterdam, 2003, p. 224.
- Krook, Wiard: *Van Boerderij naar boerderij: het Diemense buitengebied Stammerdijk*, in: *Historische Kring Diemen*, jrg. 14, nr. 1, 2004, p. 22.
- Z.a.: *Werkinrichting Diemeroord*; arch. F. van Klingeren, in: *Bouw*, Centraal weekblad van het bouwwezen, Stichting Bouw, jrg. 14, nr. 13, 28 maart 1959, p. 349-351.
- Z.a.: *Wandschildering in "Diemeroord"*, in: *Bouw*, Centraal weekblad van het bouwwezen, Stichting Bouw, jrg. 14, nr. 25, 20 juni 1959, p. 727.
- www.pierreversoest.nl

ONTKETENDE KUNSTENAARS

Jaap Haag

De 20e eeuw was de eeuw van de moderne kunst. Daarbij ging het niet langer om een 'plaatje' van de zichtbare werkelijkheid. De kunstschilder of beeldhouwer ging op zoek naar de werkelijkheid áchter de werkelijkheid. Wilde laten zien wat je niet ziet: de essentie. En tegelijk wilde de kunstenaar het eigen gevoel laten spreken. Scheppen vanuit de eigen beleving. Dat kon indrukwekkende composities in kleur opleveren of een strak patroon van lijnen en vlakken. Maar ook hele realistische voorstellingen. Op het beangstigende af soms.

Schilderij "Over the edge", Peter van Wel (foto coll. Ansie van Wel).

Moderne kunst

In hun streven vanuit het gevoel uitdrukking te geven aan iets essentieels sloegen beeldende kunstenaars verschillende wegen in. Er was niet langer sprake van één overheersende kunststroming of stijl, zoals vroeger de renaissance, de romantiek of het impressionisme. Naast het al rond 1900 ontstane expressionisme ontstond de abstracte, non-figuratieve kunst. In allerlei variaties. Van de lijnen en vlakken van Piet Mondriaan tot de kleurcomposities van Karel Appel. Het grote publiek had het er soms moeilijk mee: "gekliederd met verf", zo luidde al gauw het oordeel over menig modern kunstwerk. Daartegenover stonden de kunstenaars, die juist voor scherp realisme kozen, met veel oog voor detail. Toch beoogden ook zij vaak een andere werkelijkheid te laten zien en daarbij een bepaalde sfeer of stemming op te roepen. Bijvoorbeeld door droombeelden of scènes uit een nachtmerrie te schilderen, in een gefantaseerde en soms zelfs 'onmogelijke' omgeving. Die konden beklemmend of bedreigend zijn, zoals bij de bekende Nederlandse schilder Carel Willink. Magisch realistisch wordt dat wel genoemd. Maar het kon ook veel optimistischer, zoals in de meestal veel vrolijker gestemde 'naïeve' schilderkunst, die appelleerde aan het onbevengene in ons zelf.

Eenzaam avontuur

Ook Diemen zag in de tweede helft van de 20e eeuw een steeds bredere waaier van allerlei kunststijlen ontstaan. Aanvankelijk bleef dat beperkt tot enkele geïsoleerde scheppingen, zoals het door Jeanne Bijlo gemaakte bevrijdingsbeeld, de door Pierre van Soest vervaardigde muurschildering in de AGO werkboerderij of het door Roeland Koning gemaakte mozaïek in de Prinses

Schilderij "Voormalige schuilkerk De Hoop in Diemen", Christiaan Hoogmoed (coll. Historische Kring Diemen; foto 2009 Wiard Krook).

Sculptuur in marmer "Waterval", 2008, Joke Janssen.

Margrietschool. Of tot wat een enkeling in zijn vrije tijd tot stand bracht, zonder dat een breed publiek daar veel weet van had. Zoals de realistisch werkende vrije tijdskunstenaar Christiaan Hoogmoed (geboren in 1922), die behalve stillevens en poezen ook een schilderij van de voormalige schuilkerk *De Hoop* maakte. Hier kan ook Wim Saan, de kunstzinnige telg uit de familie van het Diemense transportbedrijf genoemd worden. En zo waren er nog wel meer Diemenaren, die hun vrije tijd creatief begonnen in te vullen. Maar tot ver in de 20e eeuw bleef het kunstenaarschap in Diemen nog een tamelijk eenzaam avontuur. Om het even of het om professionele of vrije tijdskunstenaars ging. Pas in het laatste kwart van de 20e eeuw veranderde dat. Steeds meer Diemense kunstenaars deden van zich spreken. En langzaam maar zeker kreeg Diemen een eigen kunstleven. Daarbij schilderden en beeldhouwden deze Diemense kunstenaars in de meest uiteenlopende stijlen. Maar vrijwel allen waren in meerdere of mindere mate schatplichtig aan de moderne kunst, zoals die zich eerder in de 20e eeuw ontwikkeld had.

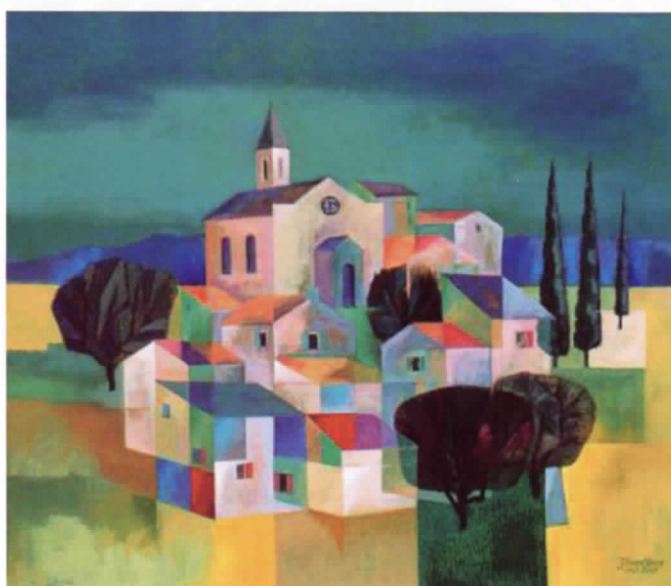
Water, vuur en liefde

Tot de eerste Diemense kunstenaars, die ook ver buiten de gemeentegrenzen bekendheid verwierven, behoren Peter en Ansie van Wel. Levenspartners waren ze, tot in 2008 het noodlot toesloeg en Peter onverwacht kwam te overlijden. Een kleine veertig jaar werkten ze samen, afwisselend in hun atelier aan de Stammerdijk in Diemen en in Bussana Vecchia aan de Italiaanse Riviera. Peter van Wel maakte prachtige non-figuratieve schilderijen, waarin oerkrachten aan het werk zijn. Hij vond inspiratie in de elementen vuur en water. Maar ook vertaalde hij muziek in beeld, zoals de opera "Akhmaten" van Philip Glass. Naast zijn nogal 'heftige' abstracte schilderijen maakte hij ook meer figuratief werk, waarbij hij graag Italiaanse landschappen of de Ligurische kust op het doek zette. Het is iets 'toegankelijker' dan zijn abstracte werk, en in die zin misschien ook iets 'publieksvriendelijker'.

Ansie van Wel werd bekend om haar kleurrijke tekeningen, waarin liefde, dromen en het vrouwelijke centraal staan en waarin ook het erotische verbeeld werd. In de afgelopen jaren is zij een nieuwe weg ingeslagen, die van de Pop Art. Vazen, torso's en andere objecten worden daarbij in uitgesproken en heldere kleuren beschilderd. Het vrolijke spat er van af. In het voorjaar van 2009 waren ze te zien op een tentoonstelling in het Diemense gemeentehuis.

Schilderij "Bussana", Peter van Wel (foto coll. Ansie van Wel).

Schilderij "Dorpje bij Verona, 2002, Tjeerd Boon.

Object "Pop Art aan de waterkant", Ansie van Wel (foto coll. Ansie van Wel).

Object "Torso in Pop Art", Ansie van Wel (foto coll. Ansie van Wel).

Linosnede "Herfst", Wim Schroot.

Linosnede, Margreet Steinhart (coll. Jaap Haag & Janny Gerrits).

Schilderij "Aan de piano", Liedje de Rooij.

Expressionistische inspiratie

Expressionistische inspiratie is ook terug te vinden in het werk van Wim Schroot (geboren in 1933) en Margreet Steinhart. Wim Schroot heeft les gehad aan de *Rietveld Academie*. Vervolgens heeft hij bij diverse grafische bedrijven gewerkt en een eigen drukkerij gehad. Daarnaast heeft hij zich vooral bezig gehouden met pentekeningen, etsen en lino'sneden. Met af en toe een aquarel. Beeldhouwen en keramiek doet hij ook.

Margreet Steinhart, Wims partner, maakt eveneens etsen en lino-leumsneden, al werkt ze ook in olieverf en dat graag in vrolijke kleuren. Ze vindt veel inspiratie in de natuur om haar heen. En net als Wim houdt ook zij zich bezig met beeldhouwen en keramiek. Ook Tjeerd Boon (geboren in 1929 te Amsterdam) volgde een opleiding aan de *Rietveld Academie*. Die werd toen geleid door de beroemde ontwerper Mart Stam. Tjeerd deed de richting reclame en grafische vormgeving. Hij vond een bestaan als designer en reclameontwerper, maar is daarnaast ook altijd vrij blijven schilderen. In 2002 won hij de amateur schilderprijs van de gemeente Diemen met het schilderij "Dorpje bij Verona", een bijna 'klassiek' expressionistisch werk.

Vanuit het hart

Schilderen vanuit het eigen gevoel. Het hart laten spreken met verf. In die zin is ook Liedje de Rooij (geboren in 1943 te Amsterdam) schatplichtig aan het expressionisme. Zonder dat overigens als stijl te willen navolgen. Haar motto luidt: "Schilder met verve!" Haar wijze van schilderen verschaft niet alleen haar zelf veel vreugde, maar laat ook de toeschouwer alle vrijheid om het schilderij op eigen manier in zich op te nemen. In een afzonderlijk hoofdstuk in dit tijdschrift komt haar werk uitvoeriger aan de orde.

De persoon achter een gelaat

Voor de schilder Robert Krudzlo (geboren in 1949 in New Jersey, USA) hangt de stijl, waarin hij werkt ook af van het onderwerp. Dat 'dwingt' hem tot een bepaalde stijl en dan volgen de techniek en de vorm vanzelf. Krudzlo is opgeleid aan de *Rijksacademie voor Beeldende Kunsten* te Amsterdam. Hij exposeerde onder meer in Amsterdam, New York, Maastricht en Girona (Spanje). Krudzlo kwam in 1995 in Diemen wonen maar zijn band met Diemen dateert al van de jaren '70, onder andere door zijn contact met Wally Tax, die in Diemen zijn eerste plaatje uitbracht. Robert Krudzlo heeft een tijd lang met zijn gezin in Diemen gewoond, totdat hij een aantal jaren geleden naar Limburg verhuisde.

Beeld in marmer "Overgave", Joke Pancras.

Een indrukwekkend voorbeeld van zijn manier van werken is het portret van de Diemense gemeenteraad met burgemeester De Hon. Dit schilderij werd door de Diemense winkeliersvereniging aan de gemeenteraad geschonken ter gelegenheid van de opening van het nieuwe gemeentehuis in 2000. Daar is het voor iedereen te zien. Krzdlo heeft hiervoor drie maanden de raadsvergaderingen bijgewoond. Hij heeft op dit schilderij geen echte portretten afgebeeld maar 'gelaat'. Achter ieder 'gelaat' bevindt zich een bepaalde persoonlijkheid. Om die te laten zien beweegt Krzdlo zich binnen het spanningsveld tussen het 'gelaat' en de persoon erachter. Het resultaat is een prachtig uitgevoerde weergave (expressie) van Krzdlo's indruk van de toenmalige gemeenteraadsleden.

In steen en brons

Naast schilders kreeg Diemen ook zijn beeldhouwers, en dan vooral beeldhouwsters. Een van de eerste, die met haar beelden naam maakte was Gina Miltenburg. Bij veel inwoners van Diemen is zij bekend als de maakster van het in 1997 onthulde beeld getiteld "Wachten" van een ouder echtpaar bij het verzorgingshuis *De Diem*. Een mooi voorbeeld van moderne kunst, die een breed publiek aanspreekt. De invloed van het expressionisme is ook in dit werk terug te vinden. Maar ook andere beeldhouwsters stegen tot grote hoogte. Zoals Joke Janssen, Antoinette Verboon, Joke Pancras, Ria Suurendonk, Diny Boot, José van Engen, Afra Laan of Cock Buis, die ieder een heel eigen, persoonlijke vormentaal ontwikkelden.

Kwetsbare plekken

Tegenover dit meer expressionistisch geïnspireerd werk staan de veel dichterbij het magisch realisme staande schilderijen van Hilda Kernell-Hettema (geboren in 1938 te Amsterdam), die van 1972 tot 1993 in Diemen woonde. Ze exposeerde voor het eerst in 1971 in Stockholm. Zweden is ook het land waar haar levensgezel/echtgenoot Daniel Kernell vandaan komt. Haar schilderijen laten niet alleen de kwetsbaarheid van een dierbaar plekje in een moderne wereld zien, maar ook de plaats - om niet te zeggen het isolement - van de hedendaagse mens daarin. Met als hoopvol element het vermogen van mensen om voor zich zelf betekenisvolle plekken te creëren, in stand te houden en zo nodig te verdedigen. Haar woonplaats Diemen, waar zoveel vertrouwde plekjes werden

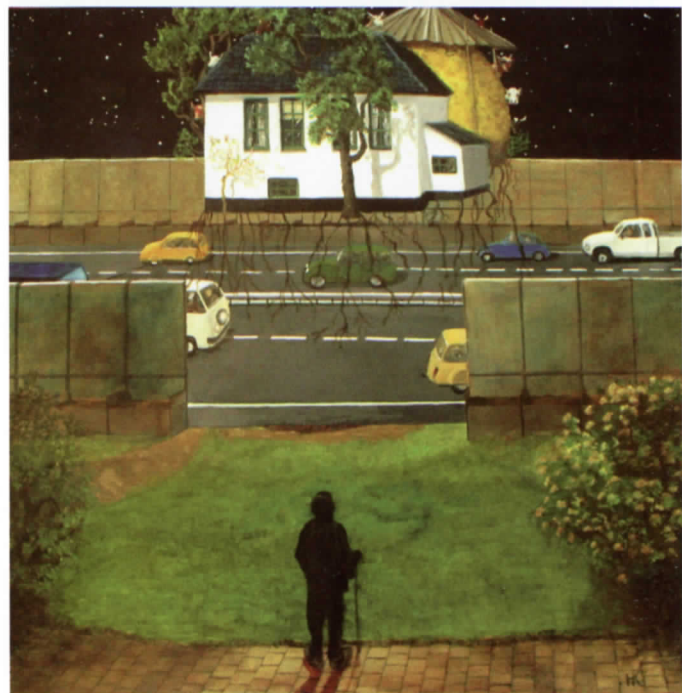
Robert Krzdlo in zijn atelier bezig met de voltooiing van zijn schilderij "Embrace your past" (schilderij coll. Gemeente Diemen; foto 1999 Steven Dijk).

Schilderij "Huisje Sniep", Hilda Kernell (coll. Hilda Kernell).

Sculptuur in brons "Paard", Cock Buis.

Schilderij "Laatste boer in Diemen", Hilda Kernell (coll. Hilda Kernell).

Schilderij olieverf op linnen "The Shell Seekers – North Sea Blues", 2007, Yvonne Melchers.

Schilderij boerderij 'Vredenhof' en het voormalige winkeltje van weduwe Van der Roest aan de Ouddiemerlaan in Oud-Diemen, ca. 1985, Michael John Hunt (collectie C.G. Kaskens).

Schilderij "Rembrandt en de Schreeuw van Diemen", 2009, Rien Verschuur. Dit werk werd door Rien Verschuur speciaal gemaakt ter gelegenheid van dit tijdschrift (coll. part.; foto 2009 Wiard Krook).

opgeofferd aan grootschalige nieuwbouw, diende haar als inspiratie. Daarmee behoort Hilda Kernell tot de meest Diemense kunstschilders. Zij was tevens bestuurslid van de in 1991 opgerichte *Historische Kring Diemen* en maakte voor het blad van de HKD de strip "Uit het leven van Katie". In 1993 droeg Hilda Kernell bij aan het boek "Noord-Holland in proza, poëzie en prenten" (uitgave *Stichting Culturele Raad Noord-Holland*). Van haar hand werd daarin een zeefdruk opgenomen, met een verwijzing naar Rembrandt in Diemen, met ook hier een contrast tussen oud en nieuw. Daarnaast laat Hilda Kernell zich ook vaak door de natuur inspireren en door de rol van mensen daarin. In 1993 verhuisden de Kernells naar Groningen, waar Hilda veelvuldig exposeert.

Realisme

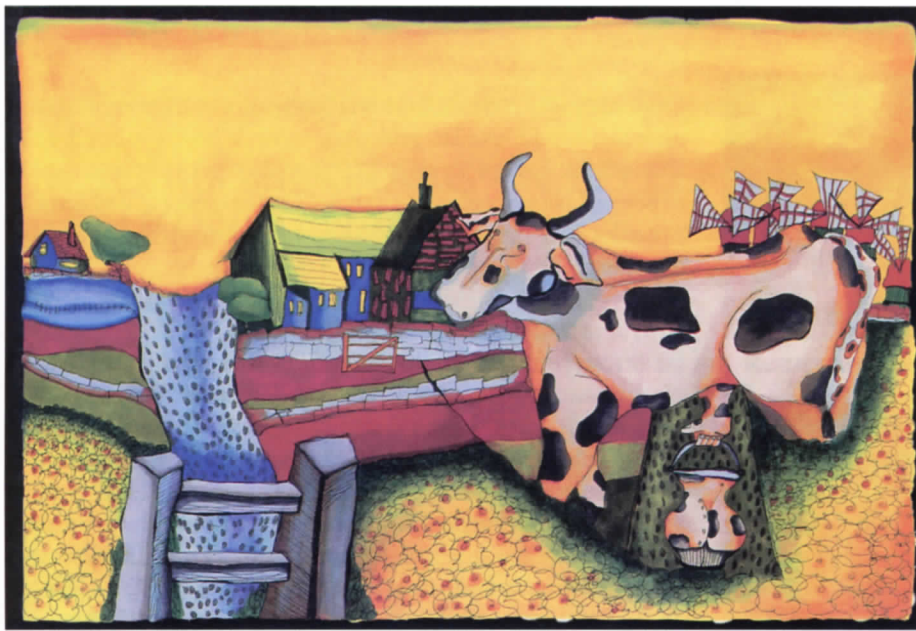
Zuiver realistisch is het werk, dat de Britse kunstschilder Michael John Hunt maakte. In opdracht van makelaar Carel Kaskens heeft hij onder meer de smidse van Arie van Dijk vereeuwigd. Ook de in Diemen wonende Yvonne Melchers (geboren in 1948 te Haarlem) maakt indrukwekkend realistisch werk, onder andere van strandgezichten. In 1992 'herontdekte' zij haar ooit kunstzinnige aspiraties. Met een serie bloemaquarellen oogstte ze vanaf 1997 veel succes en dat gold ook voor haar latere olieverfschilderijen van Noordzeestranden, Italiaanse landschappen en portretten. De toeschouwer voelt zich als het ware zelf aanwezig in het schilderij. Behalve bij het hier afgebeelde schilderij "The Shell Seekers" kan iedereen dat opnieuw ervaren bij de schilderijen, die op haar website www.yvonnemelchers.nl staan afgebeeld. Het succes van haar werk had ook een keerzijde: er bleef vaak te weinig over voor een expositie. Het streven is er echter op gericht het daar binnenkort toch van te laten komen.

Licht en leven in de abstractie

Weer veel meer door het expressionisme geïnspireerd zijn de schilderijen van Rien Verschuur, woonachtig te Amsterdam en - door zijn liefde voor Cocky de Dreu - ook in Diemen. In 1999 was hij de eerste schilder die in de toen nog maar net gerestaureerde schuilkerk *De Hoop* exposeerde. Een expositie, waar burgemeester De Hon en wethouder Portegijs zich indertijd sterk voor gemaakt hebben. Rien Verschuur werd in 1946 geboren te Amsterdam. Na een paar Indonesische jaren keerde het gezin Verschuur in 1952 in Amsterdam terug. Al op de lagere school werd hij artistiek geïnspireerd door zijn schoolmeester, broeder Ferini. Maar ook een huis-

Schilderij "Vrij!", 2008, Diana de Bruin.

Schilderij, 1998, Patty Harpenau. Dit werk werd door de Gemeente Diemen gebruikt als Kerst- en Nieuwjaarskaart 1998/1999 (coll. Gemeente Diemen).

vriend als de Amsterdamse schilder Jan Peeters en de beeldhouwer Jan Willem Rädecker waren persoonlijke inspirators. Grote schildervoorbeelden zijn verder voor hem de expressionisten Wassily Kandinsky en Pablo Picasso. Maar ook Rembrandt van Rijn en Johannes Vermeer, want wat hij bij de eerst genoemden miste was de werking van het licht, dat Rembrandt en Vermeer zo treffend in hun schilderijen lieten binnen vallen. De schilderijen van Rien Verschuur kenmerken zich door een rijkdom aan geometrische vormen, waarin we de invloed van de abstracte kunst terug vinden. Maar binnen dat lijnenspel - of daar dwars door heen - zijn weer afzonderlijke figuren of kleurpatronen te zien, die ieder hun eigen verhaal vertellen. In zijn totaliteit krijgt een schilderij daardoor iets van een gebrandschilderd raam. Uit de compositie als geheel treedt bovendien een prachtige, soms bijna explosieve lichtwerking naar voren. Rien Verschuur weet daarmee zijn schilderijen een mystieke dimensie mee te geven, die 'uitgaat boven de alledaagse wereld' maar toch 'juist in de heel gewone dingen van het leven tot uiting

Aquarel "The Party", Cynthia Röge.

komt'. Maar dit soort bespiegelingen laat Rien Verschuur overigens graag aan de toeschouwer over: "Uiteindelijk kan en moet ieder kunstwerk voor zichzelf spreken", zegt hij. En dat doen zijn kunstwerken dan ook op tal van plaatsen, zowel in Nederland als ver daar buiten. Maar ook steeds in zijn eigen expositieruimte *L'espace Art Pluriel* aan de Prinsengracht nr. 719 in Amsterdam. En hopelijk ook weer eens in *De Hoop*.

Zondagskind

Ook in het werk van Patty Harpenau (geboren in 1959 te Amsterdam) vinden we de invloed van het 20e-eeuwse expressionisme en vooral ook het naoorlogse COBRA terug. Maar haar schilderijen ademen soms ook het sprookjesachtige van sommige Jugendstil-kunstenaars of een schilder als Marc Chagall. Hoe ook, Patty Harpenau

ontwikkelde een geheel eigen stijl, met aanvankelijk een sterk gebruik van overwegend primaire kleuren. Na een verblijf in Israël kwam ze begin jaren '90 in Diemen wonen. Haar werk getuigt van haar eigen zoektocht naar verdieping. Zo werd de zeefdruk "L'enfant du Soleil" door haar zelf omschreven als "mijn verhaal als kunstenaar". In 1996 deed haar tentoonstelling "Joods Document" het nodige stof op waaien. Schande werd met name gesproken van haar schilderij van een gekruisigde Maria Magdalena. Patty Harpenau wilde daarmee laten zien hoezeer deze vrouwelijke discipel van Jezus steeds onderbelicht is gebleven. Maar als vrouw juist een schakel kan zijn tussen jodendom en christendom.

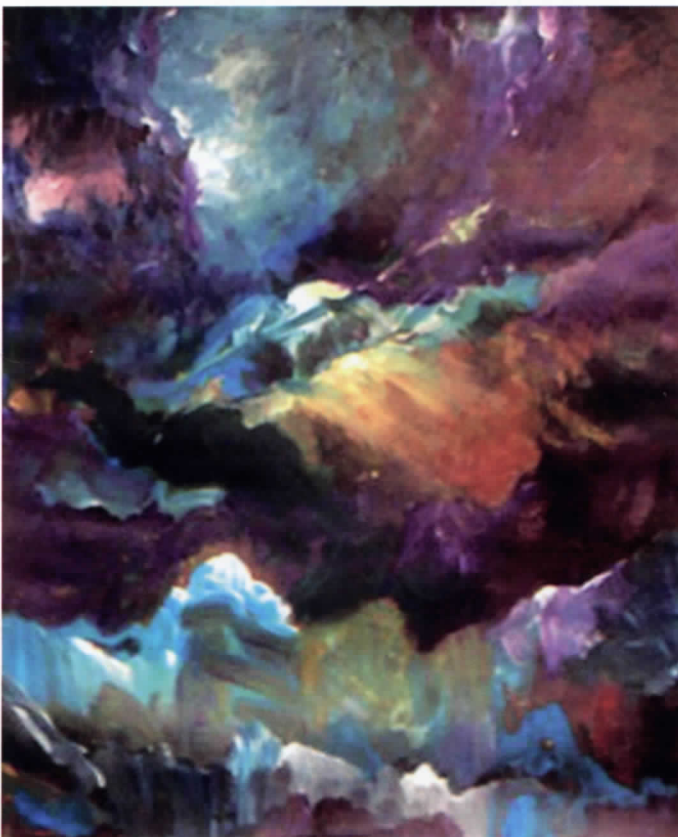
Schilderij "Woman in Colors", Carolien Oedekerck.

Schilderij "Innerlijk Landschap", 2008, Bert Roos.

Schilderij acryl op doek "Overdenking (219): Aan het einder gloort het licht nog net door de zilveren wolkenpracht", Guido La Rooij.

Acryl op papier "Forces of Nature", Magda Wieclawska.

Eind jaren '90 groeide haar ongenoegen over de mentaliteit in de kunstwereld, omdat geld daar te vaak boven inhoud gaat. Uiteindelijk besloot ze zelfs haar 'penselen uit te spoelen en op te bergen'. Na een opleiding aan het *Chopra Centre of Well Being* in Amerika en vervolgens in India werkt ze momenteel als zelfstandig 'mental coach' in Nes aan de Amstel.

Kunst van de 21e eeuw

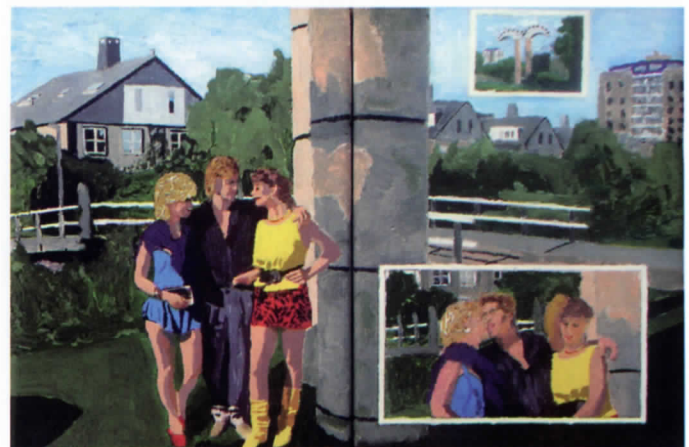
Een ietwat eenzaam avontuur noemden we het kunstenaarschap in Diemen in de jaren '70, '80 en begin jaren '90 van de 20e eeuw. Eenzaam in die zin, dat er nauwelijks sprake was van een kunstleven, dat de Diemense kunstenaars in staat stelde hier te exposeren en met elkaar in contact te komen.

Voor de vrije tijdskunstenaars was daar met de komst van de werkgroep *Toe Doe* (en de daaruit voortgekomen *Vrije Schilderskring*) verandering in gekomen. Maar voor de meer professionele (en deeltijds) kunstenaars zou het zou tot na 2000 duren voordat *Kunstin Diemen* als kunstenaarsvereniging het licht zag. Het Diemense kunstleven kwam daarmee echt van de grond, onder meer door de open atelierroutes.

Wie op 18 en 19 april 2009 de derde *Diemense Kunstroute* gevolgd heeft kon tevens zien hoe verschillende Diemense kunstenaars proberen nieuwe artistieke wegen te bewandelen. Zeker, de invloed van de 20e-eeuwse moderne kunst is nog altijd groot. Zo zou je in het werk van kunstenaars als Guido La Rooij, Joke Pancras, Carolien Oedekerk, Antoinette Verboon of Joke Janssen het expressionisme kunnen zien door werken. Of bij Lia Verkaik en Jetty Tio het impressionisme. Terwijl bij Diana de Bruin, Cock Buis of Krystyna van de Water het accent op het realisme ligt. Maar de vraag is of hun kunst zich wel leent voor dergelijke aanduidingen. En dat kan met even veel recht gezegd worden van het werk van bijvoorbeeld Cynthia Röge, Afra Laan, Ruthline Margarita, Bert Roos, Anita de Wit, Henny Gertenaar, Ria Suurendonk, Noor van Mens, Steven Dijk of Magda Wieclawska. Hun kunst is nieuw: 21e-eeuws. Postmodern zo men wil. En voor de hier ongenoemd gebleven kunstenaars geldt dat even goed.

Maar de schrijver van dit hoofdstuk van de Diemense kunstgeschiedenis waagt zich nog niet aan een al te uitgesproken oordeel over hun kunst. Daarvoor is hun werk nog te recent en geschiedschrijving vergt nu eenmaal een zekere tijdsafstand. Maar misschien dat we over twintig of dertig jaar kunnen zeggen dat Diemense kunstenaars zich een herkenbare plaats hebben verworven in de kunststromingen van de 21e eeuw.

De illustraties werden, tenzij anders vermeld, met dank ter beschikking gesteld door Kunstzin Diemen.

Schilderij acryl op doek "Not in my Backyard", 2006, Steven Dijk (foto Steven Dijk).

Jaap Gerritsen geïnspireerd door christelijk geloof

“IK SCHILDER GRAAG EN BELEEF INTENS, MAAR IK VOEL ME GEEN KUNSTENAAR.”

Will Bulterman

Tot zijn eigen verbazing won Jaap Gerritsen in het Rembrandtjaar 2006 de wedstrijd die de gemeente Diemen had uitgeschreven voor amateurschilders. Helemaal top was het toen bleek dat Jaap ook de publieksprijs in ontvangst mocht nemen. “Ik schilder graag en deed gewoon voor mijn plezier mee. Maar het was een enorme belevenis zoveel waardering te krijgen.” Een gesprek met iemand die heel graag schildert, maar zichzelf niet als kunstenaar ziet. Jaap: “Het Diemer Nieuws heeft me eens kunstenaar genoemd. Maar zo voel ik het niet. Ik voel me meer iemand van ‘beleven’ van het onderwerp. Iets wat me op een bepaalde manier aanspreekt.”

Historische plekjes

De belangstelling voor schilderen is er altijd geweest bij Jaap. “Dat paste ook wel bij mijn grafische opleiding, maar het klinkt misschien raar, het kwam eigenlijk nooit zo uit de verf.”

Met zijn interesse in de geschiedenis schilderde hij al in 1962, toen hij in Diemen kwam wonen, historische plekjes. Hij wilde zich ontwikkelen en nam samen met zijn zwager Nic de Boer schilderlessen in Hilversum. Inmiddels heeft hij veel verdwenen plekjes in Diemen vastgelegd. Jaap: “Het was zo mooi en is nu allemaal weg. Gelukkig zijn er veel meer mensen geweest die deze plekken hebben gefotografeerd of geschilderd.”

Panelen

In die tijd ging hij ook voor de protestante kerk voor de ‘veertigdagentijd’ schilderen. Panelen met Bijbelse motieven. Al in de vroege geschiedenis werd het hoogaltaar in de katholieke kerk in de paastijd afgeschermd met een groot doek. Dit ‘hongerdoek’ was het begin van de vastentijd. Deze doeken werden in de loop van de tijd verfraaid met borduur- en schilderwerk. Daarmee werd de gang van zaken langzaam een onderdeel van de kerkelijke cultuur. Jaap: “In de veertigdagentijd zitten zeven zondagen, die allemaal een tekst uit de lijdensweg van Christus hebben. Met de leden van de werkgroep bespraken we Bijbelse verhalen om inspiratie op te doen om ze te verbeelden.” Uiteindelijk koos de werkgroep voor het schilderen van zeven panelen. Jaap: “Deze werden week na week opgehangen en de maker vertelde dan tijdens de kerkdienst wat dit paneel betekende.”

Jaap schildert inmiddels niet alleen al tien jaar mee voor het paasevenement, maar coördineert ook het geheel voor de protestantse kerk. Ook voor de rooms-katholieke Sint-Petruskerk dacht hij vier jaar mee om te stimuleren en te adviseren. Jaap: “Oecumenisch bezig dus, mooi en inspirerend.”

Favoriet

In de loop der jaren zocht Jaap meer diepgang in zijn schilderijen. Zoals in het schilderij dat hij maakte op verzoek van zijn kleindochter. Hij verwerkte er allerlei motieven in van haar. Jaap: “Ik heb dat in een impressie weergegeven op het moment zoals ik haar zag. Een boom met een grote tak opzij. Daarop zit een wijze uil. De maan en een tak met antieke schaatsen, maar ook een spook dat onder de tak naar voren kwam. Zij was namelijk gek op science fiction. Links zat ze fluit te spelen op een vliegenzwam en in de boomschors kun je een figuur ontdekken dat naar beneden duikt. Ze zwom namelijk erg goed.”

Tekening “Oude NH Kerk Diemen 1966-1984”, Jaap Gerritsen, afgebeeld op een prentbriefkaart, uitgave Ned. Herv. Kerk Diemen (coll. HKD).

Zijn favoriete schilderij is: “Mijmering van een moeder”, een schilderij dat ontstond in de tijd dat Jaap volop betrokken was bij een project in “Het jaar van de Ouderen”. Jaap: “Op het schilderij zie je onderaan links een rode golf die rechts naar boven uitloopt als een explosie van liefde. Daar zie je een embryo en het eindigt in een silhouet van een vrouw. Verder speelt de zee, de horizon en een spelend kind een rol.” Hij gaf het schilderij aan zijn kleinzoon toen die voor het eerst vader werd. Jaap: “Maar het is al drie keer weggeweest voor een expositie.”

Schilderij “Drukkerij Erla”, Jaap Gerritsen (coll. Jaap Gerritsen; foto Wiard Krook).

Taco ten Dam

Toen Hans Goedhart (1952) vorig jaar zomer op de *Kunstmarkt* in het Diemense winkelcentrum stond, spraken oudere Diemenaren hem regelmatig aan. Niet zo gek als je weet dat zijn grootouders en later zijn ouders tot 1976 eigenaar waren van een sigarenzaak aan de Hartveldseweg. Als sigarenman maakte de grootvader van Hans, Jan Goedhart, de opkomst van de prentbriefkaart mee. In de winkel aan de Hartveldseweg 6, waar hij sinds 1882 Diemenaren van hun rokertje voorzag, verkocht Jan kort na de eeuwwisseling de mooiste kaarten met dorpsgezichten. In eerste instantie liet hij de kaarten maken in coproductie met zijn zwager Chris Kok. De originele foto's van deze kaarten, waarschijnlijk gemaakt door zijn buurman de 'photograaf' N. de Bruijn, inspireerde kleinzoon Hans honderd jaar later tot het maken van een aantal etsen. Prachtige dorpsgezichten van het landelijke Diemen uit de periode 1900-1920. Hans: "Ik hecht nou eenmaal aan de plek waar ik vandaan kom."

Oom Dorus van de Ouddiemerlaan

Al op jonge leeftijd was Hans gefascineerd door het talent van sommige mensen om op papier te zetten wat hun oog zag. Hans: "Vastleggen van wat je ziet. Mijn oom Dorus Goedhart van de Ouddiemerlaan kon het. Met een paar krachtige lijnen zette hij paardenkoppen neer." Ook een Belgische oom (Hans' moeder werd als Belgische oorlogsvluchteling liefdevol in huis genomen door Chris Kok en zijn vrouw Anna Mess) kon goed tekenen. Hans: "Ik denk dat daar de basis voor mijn schilderen is gelegd."

Op de *Adelbertus MULO* aan de Amsterdamse Zeeburgerdijk mocht Hans indertijd als extra examenvak Tekenen

Ets "Diemen 1920", Hans Goedhart, 1991, naar een originele foto/prentbriefkaart van zijn grootvader Jan Goedhart (coll. Taco ten Dam).

Prentbriefkaart "Groete uit Diemerbrug", circa 1903, uitgave Chr. Kok en J. Goedhart (coll. Taco ten Dam).

doen. Lachend en openhartig: "Een succes was het niet, want het cijfer was een 4. Ik weet niet meer waarom, maar de opdracht zal me wel niet zo gelegen hebben. Dat kan natuurlijk gebeuren."

Alleseter

De hobby die zich tot dan toe beperkte tot wat schetsen en tekenen met Ecoline, wordt midden jaren tachtig veel serieuzer als

hij lessen gaat nemen bij Angèle van de Thillart in Castricum waar hij inmiddels is gaan wonen. Hans: "Je merkt dat schilderen eigenlijk een ambacht is. De technieken kun je leren. Een betere techniek opent veel mogelijkheden om toe te passen in je werk. In creatieve zin is schilderen vooral een eindeloze, maar prachtige zoektocht."

In zijn onderwerpen beperkt Hans zich niet. Een alleseter noemt hij zichzelf. Hij schildert wat hij ziet en wat hem aanspreekt: dorps- en stadsgezichten en landschappen, maar ook portretten, mensen en dieren." En dan, na enig aandringen: "De romantiek van de scheepvaart kan me boeien. Ik heb een tijd gehad dat ik regelmatig in de haven van IJmuiden te vinden was. En in Frankrijk zijn de Bretonse haventjes zoals het woord zegt: schilderachtig."

Oeros van het Duin

Af en toe verkoopt Hans zijn werk. Moeilijk is dat wel. "Je legt toch veel emotie in een werk en dat maakt het niet gemakkelijk er afstand van te doen." Succes had Hans toen hij deelnam aan een uniek project: "De Tafel van 23". 23 Kunstenaars deden hier aan mee toen na een brand in een restaurant 23 tafelbladen van de vuilnisstort werden gered. Zij beschilderden de tafelbladen

Hans Goedhart aan het werk tijdens de Kunstmarkt in het Diemense Winkelcentrum.

die daarna op een veiling voor het Hospice in Beverwijk werden geveild. Het paneel van Hans, "De Oeros van het Duin", bracht € 3500 op.

Samenwerken

Hans is lid van verschillende gezelschappen. Zoals *Kunstzin Diemen* en *K=me*, een collectiefje van vijf schilders uit Limmen, Castricum en Uitgeest. Ze werken samen en exposeren regelmatig in Noord-Holland.

Ook werkt hij graag samen met de dichter Omar Holtslag door beeld en tekst te combineren.

Een individuele kunstenaar voelt Hans zich dan ook maar ten dele. "Natuurlijk ben ik, als ik eenmaal bezig ben, helemaal met mijn hoofd in het doek. Maar ik zoek ook graag de gezelligheid op van collega's. Ik denk dat dat komt door de sigarenzaak in Diemen van vroeger. Daar was altijd aanloop en bleven de mannen lang hangen om de toestand in het dorp door te nemen."

Schilderij "Clown", Hans Goedhart.

Schilderij "Averij", Hans Goedhart.

Schilderij "Twee witte paarden", 2006, Hans Goedhart.

Schilderij "Vrouw met papegaai", Hans Goedhart.

Hoe een jeugdwens werkelijkheid werd

GINA MILTENBURG, EEN KUNSTZINNIGE VROUW

Henk Teiwes

”Rust, innerlijke rust, dat is hetgeen wat kunst mij biedt. Een bezoek aan een museum is voor mij een heerlijke ontspanning. Kunst geeft veel voldoening,” aldus Gina Miltenburg, bij wie de interviewer op een druilerige middag te gast mag zijn. Zij vervolgt: ”In een museum met sculpturen en/of schilderijen heerst orde. Er is geen rumoer van buitenaf; alles draait om de kunst. Het publiek is gebiologeerd van hetgeen er tentoongesteld wordt. Ik hou van vorm en kleur in de kunst en in het leven. Als ik een museum bezoek gaat mijn voorkeur uit naar moderne kunst. Maar Oude Meesters wijs ik ook niet af, want hetgeen ze presteerden is uniek te noemen. Bijvoorbeeld Isaac Israëls (1865-1934) is toch wel een van mijn favorieten. Hij behoorde destijds tot de groep Amsterdamse impressionisten. En niet te vergeten Rodin (1840-1917), de beroemde beeldhouwer en Camille Claudel (1846-1943), eveneens een fenomenale beeldhouwster. Ook de beroemde beeldhouwer Brâncuși (1876-1957, geboren in Hobita Gorl, Roemenië, en gestorven in Parijs) is voor mij een zeer bijzondere man. Zijn ontwerpen zijn wereldberoemd.”

Gina Miltenburg tijdens het creëren van het beeld "Wachten".

Hoofd der school

Op mijn vraag of zij al jong betrokken was bij de kunst, zegt ze: ”Het is mij eigenlijk met de papepel ingegoten. Mijn vader was zeer betrokken bij de muziek. Zijn motto was: 'met muziek ben je nooit uitgeleerd'. Mijn zus ging naar de universiteit om kunst-historie te studeren. Als kind werd ik al gegrepen door de beeldhouwvaardigheden van ons schoolhoofd. Zoals zoveel scholen in die tijd, had deze ernaast een woning, waar hij met zijn gezin woonde. Bij het naar huis gaan keek ik als meisje van 9 jaar, even door de ramen van het lokaal waar hij zijn sculpturen gestalte gaf. Ik was zo onder de indruk van zijn arbeid met hamer en beitel, dat ik dacht: 'dit wil ik ook.' En met het kneden van klei werden de eerste stappen gezet naar hetgeen ik ambieerde.”

Artibus

Maar zonder uitstekende docenten, die je de beeldhouwkunst kunnen bijbrengen, begin je niets. Na de middelbare school kreeg ik de kans in Utrecht bij *Artibus*, het opleidingsinstituut voor kunsten, in de leer te gaan voor scholing in esthetisch vormgeven. Een van

de docenten, Van Luyn genaamd, heeft mij mede gevormd. Na het volbrengen van deze opleiding, kreeg ik onderricht van een inspirerende man, en wel de kunstenaar Ton Albers uit Duivendrecht. Hij is degene die mij de kunst van aquarelleren heeft bijgebracht. Aan hem ben ik dan ook veel dank verschuldigd.”

Ton Albers

In de wachtkamer van de dokterspraktijk aan de Burgemeester Bickerstraat, hangen aan de muur enkele aquarellen van de geïnterviewde. Alle zijn gesigneerd met "Resa". Het blijkt het pseudoniem te zijn van Regina Elisabeth Suzanne Andringa. Een speels gevonden naam die makkelijk uitspreekbaar is. In deze aquarellen herkent men de invloed van Ton Albers. De meeste hebben een aparte stijl. Het werk ligt tussen figuratieve en abstracte kunst in. Men herkent bijvoorbeeld bloemen op het doek, maar ze vervagen langzamerhand, waardoor er een diffuus beeld ontstaat. Soms werkt ze met pastelverf, maar aquarel heeft haar voorkeur. Al haar werken, zowel schilderstukken als beeldhouwwerk worden gesigneerd met "Resa".

Terschelling

Tijdens haar jeugd kwam zij vaak op Terschelling, het eiland waar zij tijdens vakanties nog veel verblijft. Hier doet zij inspiraties op om impressies van de Waddenzee tot uiting te brengen. Veel van haar aquarellen verwijzen naar dit natuurgebied.

Op 14 mei 1997 werd het bronzen beeld van een oud echtpaar, getiteld "Wachten", officieel onthuld. Het kreeg een plaats voor de ingang van het gebouw van de 'Stichting Zorgcentrum De Diem' aan de Arent Krijtsstraat 48.

Bloemen en duingezichten worden eveneens door haar vastgelegd. Het beeldhouwen is natuurlijk een andere bezigheid. : "Dit doe ik in het voormalige *Wilhelmina Gasthuis* in Amsterdam-West. Vanuit Diemen fiets ik hier een paar keer per week naar toe. In dit voormalige ziekenhuis kan ik met een aantal andere beeldhouwers lekker werken. Alleen hier kunnen de beeldhouwwerken worden vervaardigd, want thuis zou dit onmogelijk zijn wegens het lawaai en de hoeveelheid stof die vrijkomt met het hakken en schuren aan een stuk steen."

Moeder met drie kinderen

"Als u aan zo'n beeld begint, hebt u dan reeds een ontwerp?," is mijn vraag. "Ja, ik weet van tevoren precies wat ik met een steen wil," zegt zij. "Als ik een opdracht aanneem, wil ik ook altijd mijn artistieke vrijheid behouden. De compositie voor het beeld "Moeder met drie kinderen" had ik al in mijn hoofd, waarna ik samen met de opdrachtgeefster de steen heb uitgezocht. Ik werk

Aquarel "Impressie van een Duingezicht", Gina Miltenburg.

Aquarel en pastel "Tulpen", Gina Miltenburg.

met verschillende materialen, zoals klei, was, en steen. Speksteen is voornamelijk voor het snelle werk, maar mijn hart ligt bij de harde steensoorten, zoals marmer, albast, diabas en harde kalksteen. Ik laat de klei- en wasontwerpen in brons gieten," aldus de beeldhouwster.

De klank van de steen

Zo vertelt ze het volgende: "Doorgaans kost het veel tijd om een opdracht uit te voeren. Het kan zijn dat - zonder dat je het ziet - een fout in de steen zit. Voor men begint met het bewerken van een steen, is het noodzakelijk op het te behandelen stuk te tikken. Hoort men de steen 'zingen'. Wel, dan zit er een barst in de steen en is het raadzaam het voorwerp alleen te gebruiken voor klein sculptuurwerk. Doorgaans werk ik voor mijzelf en af en toe neem ik een opdracht aan. Om enkele voorbeelden te noemen: het beeld in het *Onze Lieve Vrouwe Gasthuis* was een opdracht van drie orthopeden die afscheid namen. Verder kan ik het

Sculptuur in serpentijn "Moeder met drie kinderen", Gina Miltenburg.

Sculptuur in brons "Reflexi", 2004, Gina Miltenburg. Het beeldje is geplaatst in de hal van de seniorenflat van Berkenstede (foto 2009 Wiard Krook).

bronzen beeld noemen van een oud echtpaar dat is getiteld "Wachten". Het staat voor de ingang van *Zorgcentrum 'De Diem'*. En niet te vergeten het bronzen beeld "Reflexi" dat in de hal staat van de seniorenflat van *Berkenstede* aan het Berkenplein." Over de betekenis van dit beeldje verklaarde Gina Miltenburg eerder: "Het bronzen figuur overpeinst het leven, zoals de bewoners hier tijd hebben om over de dingen na te denken." Het werd in oktober 2004 aangeboden door de aannemer, de *Vivos Bouwgroep* uit Utrecht, die deze woontoren heeft gebouwd. De bewoners gaven het beeldje de bijnaam "De Nadenker".

"Een van mijn recentste werken is een marmeren sculptuur, getiteld "Gezin in New York". Dit beeld heb ik in 2008 vervaardigd en is om zo te zeggen mijn lievelingssculptuur. Trouwens, het beeld "Dementerende Oude Vrouw," dat op de omslag van een medische publicatie verscheen, wordt ook erg gewaardeerd".

Gina duidt de betekenis aan van haar sculptuur "De Zusjes".

Kunstzin Diemen

Op mijn vraag of zij aangesloten is bij *Kunstzin Diemen*, antwoordt zij: "De vereniging bestaat hoofdzakelijk uit beeldende kunstenaars uit Diemen en zelf ben ik gewoon lid."

Schelp

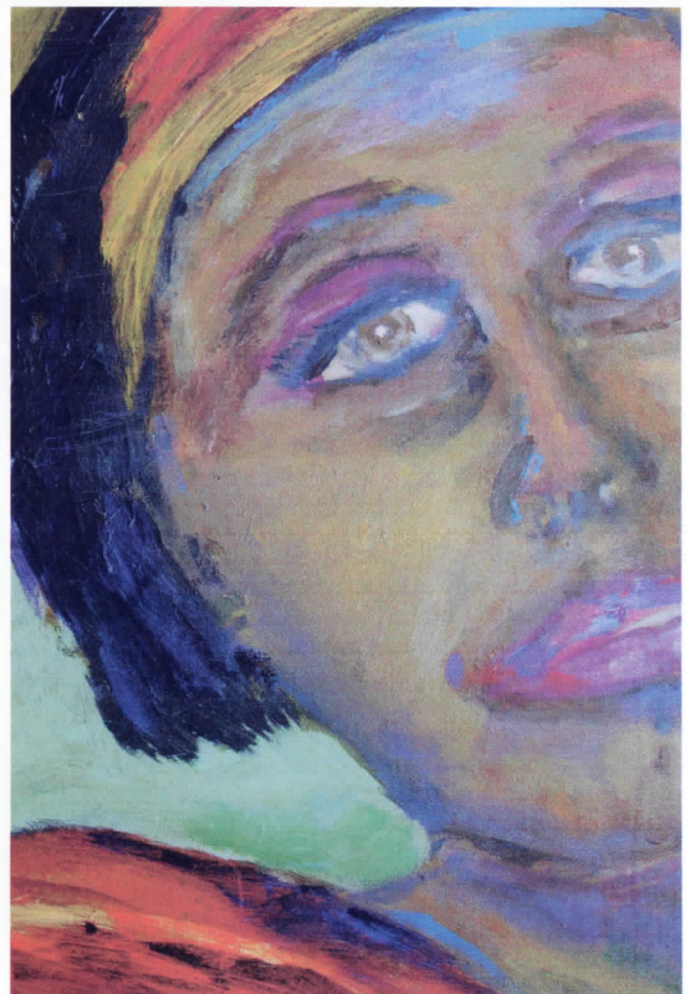
Bij het afscheid nemen van deze kunstzinnige vrouw, laat zij mij nog diverse sculpturen bewonderen. In de kamer en serre staan vele marmeren geabstraheerde vrouwenfiguren, maar de collectie bestaat ook uit een zeer fraai vormgegeven schelp. Men zou bijna zeggen: "Zo uit de Stille Zuidzee opgevist". Ook zie ik een stenen boomblad waarvan alle nerven nauwgezet en gedetailleerd zijn aangebracht. Grapjes schuwt Gina Miltenburg eveneens niet. Zo liggen er twee golfpetjes van steen op tafel.

Het was voor mij een bijzondere ervaring om met deze artistieke vrouw een interview te mogen houden.

Het beeldmateriaal werd, tenzij anders vermeld, met dank ter beschikking gesteld door Gina Miltenburg.

Liedje de Rooij in de tuin omringd door haar kunstwerken.

Schilderij "Melancholische Blik", Liedje de Rooij.

“SCHILDEREN MET VERVE”

Will Bulterman

Liedje de Rooij, velen zullen haar kennen of haar schilderijen hebben gezien en bewonderd. Op veel ‘drukke’ plaatsen in Diemen, zoals het gemeentehuis, de voormalige schuilkerk *De Hoop* en in de spreekkamer van de dokter, sieren schilderijen van Liedje de muren. Maar ook aan de wand van menige Diemense huiskamer wordt opgefleurd door een werk van Liedje de Rooij. Een gesprek met deze opmerkelijke Diemense kunstenaar die als zoveel Diemenaren haar roots heeft in Amsterdam.

Een echt Amsterdams meisje

Liedje (1943) werd geboren in de Van Ostadestraat op driehoog vóór in de Amsterdamse Pijp. Liedje: “Een halve woning, zoals in die tijd gebruikelijk was zonder douche en waar beneden de hoeren achter de ramen zaten.” Ze vertelt, toen een volksbuurt waar zij als kind uit een arbeidersgezin haar weg vond. Een creatief kind in een omgeving waar schilderen of tekenen niet echt werd gestimuleerd, al woonde ze in een wijk waar de straten naar beroemde schilders uit de Gouden Eeuw waren genoemd. Wel samen met haar moeder naar de markt, natuurlijk de Albert Cuyp, om oogstrelende, kleurige lapjes vilt te kopen. Thuis ging zij er een beetje mee aan de slag door figuurtjes te knippen; kwas-ten, verf en papier waren nog niet voorhanden! Ze was creatief, dat was duidelijk. Op de lagere school uitte dat zich meer in het organiseren van tentoonstellingen, gedichtjes en verhaaltjes schrijven, lezen en zingen.

De school was voortvarend en nam de kinderen mee naar het *Stedelijk Museum*. De opzet van de school slaagde bij Liedje volledig: de basis voor museumbezoek was gelegd. In ieder geval wist dit meisje uit de Pijp van het bestaan van musea, zodat zij er later nog vele malen terug kon keren. Later bleek schilderen toch in de familie te zitten. Veel neven en nichten schilderen ook. Een paar hebben een opleiding aan een kunstacademie gevolgd. Bij Liedje brak het schildergevoel door rond haar twintigste jaar. Als zij een museum bezocht, wist ze: “Dit wil ik ook: schilderen!” De drang om naar huis te vliegen en te beginnen was groot. Ze had geen opleiding en is gewoon gaan schilderen. Aanvankelijk was ze zondagsschilder. Zonder kennis van perspectief, kleurenleer, zichtlijnen of materialen. Maar de lol in het doen was zo belangrijk voor haar. Al het ‘niet weten’ was daaraan van ondergeschikt belang.

Natuur als inspiratiebron

Van begin af aan is de natuur, zoals voor veel schilders, een grote inspiratiebron voor haar geweest. Als kind was deze belangstelling al aanwezig. Op haar vele vragen kreeg zij weinig antwoorden, want haar vader wist ook niet hoe al die bloemen, planten en struiken werden genoemd. Dus vatte hij alles samen in een groots gebaar en zei dan: “Mooi hè?” Liedje heeft dat goed begrepen, het is mooi in de natuur. Zij laat dit in haar schilderijen doorwerken. Het aardige van schilderen vindt zij is dat je er zo lekker je eigen draai aan kan geven. Liedje is niet aan een stijl gebonden en schildert puur voor haar eigen genoegen. Probeert zich niet te laten leiden door de smaak van het publiek. Want daar is zij van overtuigd: “In de schilderkunst kan alles! Iedereen kijkt naar een schilderij en neemt dit waar ieder op zijn eigen manier en dat hoeft niet te stroken met de ideeën van de kunstenaar en ja, wat is mooi en wat is lelijk?”

Schilderij, “Zuidelijk Landschap”, Liedje de Rooij.

Sociaal dier

Op jonge leeftijd kwam het eenvoudigweg niet ter sprake om een schilderscursus of een kunstopleiding te gaan volgen. Liedje begon een opleiding als verpleegkundige in het toenmalige *Emma Kinderziekenhuis*. Later werkte ze met autistische kinderen. Na een vervolgopleiding in de maatschappelijke gezondheidszorg aan de *Sociale Academie Amstelhorn* werkte zij in een gezondheidscentrum in de Bijlmer. Op oudere leeftijd volgde zij nog een post hbo-opleiding als creatief therapeut.

Liedje: “Creatieve uitingen bieden aangrijpingspunten voor psychotherapie. Voor mensen die problemen hebben, bijvoorbeeld na traumatische ervaringen in het heden of in het verleden, is dit een heel geschikte therapievorm.” Zij werkt vrijwel altijd individueel met mensen die bij haar in therapie zijn. In een dergelijke therapie gaat het niet om de artistieke waarde maar meer om de gevoelswaarde van de expressies. Ook het gesprek neemt in een zitting een belangrijke plaats in. Voor Liedje is dit werk belangrijk. Opleidingen en ervaringen, ook persoonlijke, komen in dit werk samen.

Nadat Liedjes aandacht een aantal jaren meer naar de beoefening van muziek uitging, nam het schilderen daarna totaal de overhand. Zij brak de muren van de eerste etage van haar woonhuis aan het Van Medenbach Wakkerplein door en creëerde daarmee een atelierruimte. Maar eenmaal dagelijks in

Schilderij acryl op board "Maskers", Liedje de Rooij.

haar eentje achter de schildersezels, miste zij als sociaal dier het contact met mensen. Zij haalde de mensen het huis in door in groepjes schilderlessen te gaan geven. Liedje: "Aan deelnemers geen gebrek, via mondreclame kwamen de mensen vanzelf. Een mooi muziekje op de achtergrond en een fijne sfeer. Verf, papier en kwasten en viola: Zie je wel dat iedereen kan schilderen!" Ze vindt het leuk mensen te stimuleren: "Wees niet te kritisch op jezelf leg de lat niet meteen te hoog, je doet het voor je plezier. Ook Van Gogh moest het leren." Haar motto bij de schilderlessen is: "Het wordt altijd wel wat, en zo niet dan kun je het altijd nog veranderen. Schilder met 'verve'!"

Atelier Zeeburgerdijk

Toen het thuis in Diemen met alle materialen, opslag van dozen en papier allemaal wat krap werd, betrok Liedje in 2005 een ruim atelier aan de Zeeburgerdijk in Amsterdam-Oost. Ze vindt het fantastisch om er naar toe te gaan. Liedje: "Thuis zijn er toch altijd dingen die eerst moeten gebeuren, maar op het atelier ben je er echt helemaal voor het schilderen." Ze maakt haar schilderijen op allerlei formaten. Soms staand aan de ezel, maar heel vaak zit ze met doek of papier op de grond. Begint dan flinke hoeveelheden verf te verspreiden met plamuurmessen, plastic bankpasjes en schuursponsjes bij de hand. Liedje: "Als je gedreven bent kun je overal mee schilderen, vooral als er een explosie van emotie en creatieve drang is. Het leukste is als het even niets hoeft te worden, kijken waar het heen gaat en ja dan is er plotse-ling een vorm waar ze mee verder gaat." En al werkende krijgt het schilderij zijn naam.

Inspiratie

Er zijn veel kunstenaars door wie Liedje zich geïnspireerd voelt of voor wie zij in ieder geval bewondering heeft. Ze noemt Marlene Dumas, die gruwelijke eigenschappen een menselijk gezicht geeft. Haar manier van schilderen is intuïtief, intelligent en zeer gevoelig. Emile Nolde, zijn kunstwerken in de prachtigste kleuren, die door de nazi's als "Entartete Kunst" werden bestempeld. Egon Schiele, die net als Marlene Dumas binnendringt in de intieme sfeer van mensen. Egon Schiele, die maar 28 jaar werd, maar een enorme bijzondere en bizarre productie achterliet. En dan Piet Mondriaan, ook ooit bewoner van de Amsterdamse Pijp. Zij roemt zijn prachtige ontwikkeling van figuratief schilderen naar abstract schilderen.

Zij vindt dat je als kunstenaar geduld en vertrouwen moet hebben dat je inspiratie blijft vloeien. Liedje: "Ik hou mij dan ook

aan de regels van Rainer M. Rilke: 'kunstenaar zijn betekent niet rekenen en niet tellen, rijpen als een boom die zijn sappen niet opstuwt, die rustig in de voorjaarsstorm staat, zonder angst dat er daarna geen zomer meer zal komen. Die komt toch..... maar alleen voor de geduldigen die leven'."

Exposeren

Rond 1990 begint Liedje met exposeren. Haar eerste locatie is de tandartsengroepspraktijk aan de Hartveldseweg in Diemen. De expositie is een groot succes. Van de twaalf schilderijen worden er binnen de kortste keren acht verkocht. Liedje: "Dat je het zelf fijn vindt om te doen, maar dat anderen het dan ook nog leuk of mooi vinden, dat is verrassend en heel erg stimulerend." In de loop der jaren volgen er nog zo'n twintig exposities op diverse locaties. In Diemen veelvuldig in *De Hoop* en enkele keren in het gemeentehuis van Diemen, waar ook werk van haar aangekocht is. Zo is het creatieve meisje uit de Amsterdamse Pijp van zondagschilder uiteindelijk een professionele schilder geworden.

Kunstroute Diemen

De eerste *Kunstroute* in Diemen in 2003 werd door Liedje opgezet vanuit het bestuur van de *Vrienden van De Hoop*, waarvan zij deel uitmaakte. Liedje: "Het was een hele klus, want we moesten het wiel op dit gebied nog uitvinden. Alle eerste contacten moesten worden gelegd die voor een dergelijk evenement nodig waren." Ze kreeg echter hulp van twee actieve Diemenaren. Deze Diemenaren namen drie jaar later het stokje over om de volgende kunstroute te organiseren. De gemeente Diemen heeft zich vanaf de eerste dag zeer coulant en enthousiast opgesteld, subsidie verstrekt en meegedacht. De derde Kunstroute die op 18 en 19 april van dit jaar werd gehouden, werd nu door een aantal leden van de kunstenaarsvereniging Kunstzin Diemen georganiseerd. Ook deze vereniging is voortgekomen vanuit de organisatie van de kunstroutes. Liedje houdt zich de laatste jaren vanuit haar atelier voornamelijk bezig met haar eigen schilderwerk, haar schildergroepjes en cliënten. Ze is voorlopig niet van plan zich te begeven in wat dan ook voor organisaties. Hoewel; je weet het maar nooit. Maar ze moet schilderen, schilderen, schilderen **MET VERVE!**

Schilderij "De Brug", Liedje de Rooij.

Ina Ritsma & Wil Bönker

In 2002 ontmoetten Ina Ritsma en Wil Bönker een actieve Diemense, Liedje de Rooij. Zij was op zoek naar iemand die op de computer de promotie van een serie concerten in Diemen kon realiseren. Zij stelde in die tijd jaarlijks een zestal concerten in het monument De Hoop samen, maar er was niemand die de posters kon maken en verspreiden. Bij Ina en Wil was zij aan het juiste adres, want de computer was voor hen inmiddels een serieuze hobby geworden. De kennismaking bleek de aanzet tot het organiseren van een kunstroute door Diemen waardoor het kunstleven in Diemen een geweldige push kreeg. Het leidde zelfs tot het openen van een tweetal websites en de oprichting van een heuse kunstenaarsvereniging: Kunstzinzin Diemen. Ina en Wil bliken terug.

Monument De Hoop centraal

Na het maken van de posters en de flyers, legde Liedje een plan op tafel: het organiseren van een kunstroute in Diemen. Dat plan had zij als beeldende kunstenaar al een tijdje, maar de realisatie ervan liep spaak bij gebrek aan de benodigde promotieactiviteiten. Wij wilden wel onze medewerking aan zo'n plan geven omdat wij altijd al erg geïnteresseerd zijn in kunst en vaak op pad zijn om van kunst te genieten.

Vanaf de herfst van 2002 was er onderling veel contact omdat alles de eerste keer was. Gaandeweg nam alles vaste vormen aan, met als resultaat een eendaagse kunstroute *KunstKijken* op 30 maart 2003, die bedoeld was als afsluitend evenement van de concertserie in De Hoop. De paraplu waaronder deze kunstroute plaatsvond, was namelijk *Stichting Vrienden van De Hoop*. Liedje was een van de leden van het bestuur en het gebouw *De Hoop* was een uitstekende locatie voor een centrale kunstexpositie. De stichting had hierbij ook een eigen doel: de betrokkenheid van Diemenaren bij het monument te bevorderen. Na een geweldige inspanning was het namelijk gelukt het afgebrande gebouw voor Diemen te behouden, maar het was niet vrij toegankelijk omdat het in eigendom is van *StadsHerstel* die het exploiteert. Teneinde de deuren voor de lokale bevolking te openen wordt elk jaar een serie concerten georganiseerd door de stichting, met telkens een 'uitsmijter'. Voor de concertserie 2002/2003 was de uitsmijter een route langs de kunst uit Diemen op 30 maart.

De eerste kunstroute: 30 maart 2003

Voor dit evenement, de eerste van zijn soort in Diemen, was veel animo, niet alleen van de kant van de kunstenaars, maar ook van de gemeente, de Diemense instellingen en bedrijven. Waar de kunstenaars hun werk niet op een eigen locatie konden tonen deden bedrijven en instellingen op hun vrije dag de deuren open voor de kunst. Door een subsidie van de gemeente was het mogelijk alles gratis aan te bieden.

Door het enthousiasme van Liedje, haar contacten in Diemen, de inzet van de stichting, de steun van de gemeente en onze ondersteuning op het digitale promotiegebied, ontstond de omvang-

 <p>Kunstzinzin Diemen vereniging van beeldende kunstenaars</p> <p>exposeert haar kunst</p> <p>in het Gemeentehuis op werkdagen van 9.00 tot 16.30 uur van 5 maart tot 4 mei 2007</p> <p><small>Diemen - Tj. Bönker</small></p>	 <p>Kunstzinzin Diemen exposeert</p> <p>'Verbonden in kleur' Anneke van Schoor</p> <p>Woon - Zorgcentrum De Diem Arent Krijtsstraat 48 Diemen Van 10 februari t/m 17 mei Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	 <p>Kunstzinzin Diemen exposeert</p> <p>"Confrontaties" Magda Wieclawska</p> <p>Woon - Zorgcentrum De Diem Arent Krijtsstraat 48 Diemen Van 11 november t/m 10 februari Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur.</p>	 <p>Kunstzinzin Diemen exposeert</p> <p>schilderijen van Tjeerd Boon</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. Tot 30 dec Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur.</p>
---	---	--	--

rijke eerste *Kunstroute*. Niemand kon vooraf bedenken dat er in Diemen zoveel kunstenaars wonen en werken. Maar liefst 39 kunstenaars presenterden die dertigste maart op 28 locaties hun werk, waaronder schilderijen, foto's, beelden, keramiek, objecten en collages. Er was door ons geweldig veel promotie gemaakt door middel van posters, flyers, website aankondigingen en door niet minder dan vijf grote, kleurige spandoeken op strategische punten in Diemen. Blikvanger voor de promotie was een leuke foto die was genomen door Arthur Valentijn, die ook als kunstenaar aan de route deelnam. Er was geen lantaarnpaal veilig in Diemen en omstreken. Waar je ook keek, zag je die maffe bril op de posters. De centrale expositie, waarvan alle deelnemende kunstenaars een representatief werk werd getoond, was heel druk bezocht. Amateurmusici uit Diemen speelden belangeloos om het evenement te omlijsten en er was catering aanwezig. Alsof op bestelling scheen de zon volop die dag, voor het eerst na een lange koude periode, waardoor iedereen de deur uitging en de kunstlocaties bezocht. Waar je die dag ook liep of fietste, overal liepen mensen van locatie naar locatie met 'onze' routekaart in de hand, druk in gesprek met elkaar om te vertellen wat men had gezien. Bij het gemeentehuis (ook open voor die dag) zag het zwart van de mensen met fietsen. Hier was een kinderatelier aanwezig opdat ook de allerkleinsten die dag van kunst konden genieten. Ook leuk om te vermelden is het feit dat de opening van de centrale expositie in *De Hoop* (het beginpunt van de route) werd verricht door de kersverse burgemeester van Diemen, mevrouw Amy Koopmanschap. Het was haar eerste officiële daad in haar nieuwe functie. En dat op de geboortedag van Vincent van Gogh! Mooier kon het niet.

KunstWebDiemen website

Na deze dag was het ronduit jammer dat het voorbij was. Er waren alleen maar positieve reacties en de omliggende gemeentes spraken hun verbazing uit over zoveel succes, want zo uniek

is een kunstroute qua evenement nou ook niet! Wij wijten het succes aan het enthousiasme van alle betrokkenen, op alle fronten. Voor vele kunstenaars was het de eerste keer, dus daarom ook speciaal. Laat het niet onvermeld blijven dat er die dag veel kunst werd verhandeld. Voor koper en verkoper nog eens reden voor veel enthousiasme.

Maar ja, het duurde maar één dag. Wij hadden er veel tijd en energie in gestoken en zochten na die dag naar een manier om de euforie van die dag langer vast te houden. Wij vonden de oplossing in het starten van een website: *KunstWebDiemen*, bedoeld voor de kunst in Diemen. Op deze site, die ons eigendom is en door ons wordt bekostigd, hebben we meteen 200 foto's geplaatst zodat men kon nagenieten van de kunstwerken, de kunstenaars, de bezoekers, de locaties en de bijzondere sfeer van die dag. Wij beschouwen de website als een cadeautje aan Diemen waar wij zelf met veel plezier wonen.

Enquête onder de kunstenaars

Na zo'n succes was er de roep om meer. Deze geluiden bereikten ook ons, niet alleen van de kant van de kunstenaars maar ook van bezoekers en de gemeente. Ondertussen was er ook vraag naar een bundeling van de krachten van de kunstenaars. Wij hebben daarom het initiatief genomen om een enquête te houden onder de ons bekende kunstenaars. Dit alles liep gelijk op met de organisatie van de tweede kunstroute. Gelijk met de inschrijfformulieren voor de route stuurden wij een vragenlijst die wij hadden opgesteld waarin wij de behoefte aan een kunstenaarsvereniging of stichting peilden, als ook de verwachtingen en de bereidheid van inzet voor een dergelijke organisatie. Uit de reacties hierop was het klip en klaar: er moest een kunstenaarsorganisatie komen in Diemen. Ter voorbereiding maakten wij een afspraak met een deskundig adviseur via de *Amsterdamse Gilde* om de voor- en nadelen te weten te komen van een vereniging of stichting als rechtsvorm. Dat zou, meenden wij, een van de eerste beslissingen moeten zijn.

Vereniging Kunstzin Diemen

Op 6 februari 2006 ging een oprichtingsgroep van start bestaande uit Henk van Delft, Tjeerd Boon, Mieke Engels, Joke Pancras, Magda Wieclawska, Karin Ritenius en Anneke van Schoor. Wij maakten samen ook deel uit hiervan en de vergaderingen vonden bij ons thuis plaats. De groep regelde de formele aspecten van de

<p style="text-align: center;">Kunstin Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">schilderijen van Hans Goedhart</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. 12 januari t/m 28 maart 2008 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur.</p>	<p style="text-align: center;">Kunstin Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">schilderijen van Guido La Rooij</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. 29 maart t/m 27 juni 2008 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p style="text-align: center;">Kunstin Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">'Beelden in de tuin' Joke Janssen</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. 5 april t/m 24 augustus 2008 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p style="text-align: center;">Kunstin Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">Vrijheid ... in de kunst</p> <p>Gemeentehuis Diemen D.J. den Hartoglaan 1 dinsdag 6 mei t/m donderdag 3 juli Werkdagen van 8.30 tot 16.30 uur www.kunstzindiemen.nl</p>
--	---	---	---

oprichting, maakte belangrijke keuzes en stelde de statuten op. Er werd voor een vereniging als rechtsvorm gekozen vanwege de betrokkenheid die dit met zich meebrengt.

De volgende doelstelling werd geformuleerd: "De vereniging heeft ten doel de beeldende kunst van haar leden een plaats te geven in Diemen. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van kunstzinnige activiteiten en het bevorderen van de onderlinge contacten op kunstzinnig gebied tussen de leden."

Met zorg werd een naam voor de vereniging gekozen: een die lang mee kon gaan en die makkelijk uit te spreken was. Natuurlijk moest het iets kunstzinnigs zijn. Hierna ontwierp Tjeerd Boon een logo. Na voltooiing van alle formaliteiten vond een informatieavond plaats in *De Hoop* op 18 september 2006 waar de naam en logo van de vereniging werden geïntroduceerd. Op 18 januari 2007 was de vereniging officieel geboren, ingeschreven bij de *Kamer van Koophandel* en de statuten ondertekend. De kunst in Diemen had vanaf die datum een platform en een basis waar vanuit samengewerkt kon worden. De eerste ledenvergadering vond plaats op 16 april 2007.

Oprichtingsvergadering Kunstzinn Diemen (2006).

Van links naar rechts: Tjeerd Boon, Ina Ritsma, Karin Ritenius, Wil Bönker, Joke Pancras, Magda Wieclawska en Mieke Engels.

Tweede Open Atelier Route: 22 en 23 april 2006

Tijdens de oprichting ging de organisatie van een tweede *Kunstroute* gewoon door. Omdat de eerste kunstroute zo veel enthousiasme teweeg had gebracht, wilden wij wel de organisatie van een tweede route op ons nemen. Ook omdat wij vonden dat

Foto Arthur Valentijn.

het in Diemen wel wat levendiger mocht worden. Besloten werd om de tweede *KunstKijken Route* pas na drie jaar te houden, dus in april 2006. Ditmaal had Liedje andere plannen, dus gingen wij het helemaal op eigen houtje doen. Inmiddels waren wij beiden lid van het bestuur van *Stichting Vrienden van De Hoop* geworden en deze bood ook nu weer de benodigde paraplu voor subsidieaanvragen en formele contacten met de gemeente. Omdat wij zelf geen beeldende kunstenaars zijn hebben wij het advies ingewonnen van een tweetal deelnemende kunstenaars (Terry Donleben en Cynthia Röge).

Bij een kunstroute is het kijken naar kunst slechts één van de aantrekkelijke aspecten. Locaties zijn ook erg belangrijk, niet alleen wat betreft de bereikbaarheid en vindbaarheid maar ook qua karakter. Het is bijzonder om bij mensen binnen te mogen komen. Je krijgt kunst te zien, je ontmoet elkaar maar je ziet ook hoe mensen wonen. Wij hoorden vaak van bezoekers dat zij hun burens door de kunstroute voor het eerst hadden gesproken. En kunstenaars ontdekten aan alle kanten medekunstenaars. Wij vonden dat er wel iets unieks moest worden geboden, omdat het de tweede kunstroute was. Voor deze tweede route hebben wij daarom bij vele adressen in Diemen aangeklopt om te vragen of hun locatie open kon gaan tijdens de route, van lege winkels, te koop staande woonhuizen tot bedrijven met mooie grote ruimtes. Het was een uitdaging om de route door nieuwe locaties en goede loopafstanden extra aantrekkelijk te maken.

<p style="text-align: center;">Kunstzinn Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">schilderijen van Kees Kasbergen</p> <p>Woon - Zorgcentrum De Diem Arent Krijtsstraat 48 Diemen Van 19 mei t/m 15 augustus Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p style="text-align: center;">Kunstzinn Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">Afra Laan fotografie</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. 29 juni t/m eind september 2008 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p style="text-align: center;">Kunstzinn Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">'H2O' fotografie Joke Janssen</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. 4 okt. t/m 31 dec. 2008 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p style="text-align: center;">Kunstzinn Diemen exposeert</p> <p style="text-align: center;">'Landschappen' in olieverf, aquarel en gemengde techniek Lia Verkaik</p> <p>Woon - Zorgcentrum De Diem Arent Krijtsstraat 48 Diemen Van 16 november t/m eind februari Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>
---	--	--	---

Bijzondere, historische locaties

Zeker als het om een herhaling van een eerder evenement gaat, weliswaar drie jaar geleden, moet er een extra dimensie zijn. Wij kozen er daarom voor om een aantal historische gebouwen in Diemen erbij te betrekken. De rk-pastorie was een van de bijzondere locaties, stijlvol en sfeervol. Als je de locatie niet kende, was het door de *Kunstroute* mogelijk om daar binnen een kijkje te nemen. Twee kunstenaars mochten daar hun werk exposeren. Na vele telefoontjes kwamen wij erachter dat het kapelletje op de begraafplaats *Gedenk te Sterven* in Diemen Noord in beheer was van de gemeente. Gelukkig kon men achter ons plan staan om dit gebouwtje open te stellen. Dit was echt een unieke locatie, want deze locatie was voor de eerste keer toegankelijk voor het publiek. De ruimte moest eerst nog geschikt gemaakt worden, want het lag namelijk tot kniehoogte vol met puin, archeologische vondsten en materialen. Samen met de kunstenaars die daar zouden exposeren hebben we met kruiwagens alles naar een gesloten ruimte verplaatst en de expositieruimte schoongemaakt. Het valt moeilijk te verklaren, maar het was voor ons heel fijn om te werken aan het beschikbaar maken van een dergelijk gebouw dat zeer tot de verbeelding spreekt. Natuurlijk is het dan alleen maar hopen dat anderen ons enthousiasme voor zo'n locatie zouden delen!

Er was op deze plek wel een extra obstakel te nemen: het ontbreken van elektriciteit. Gelukkig was een van de burens zo vriendelijk om voor twee dagen een kabel van zijn huis er naar toe aan te leggen. Weer een voorbeeld van de welwillendheid van iedereen om de kunstroute mogelijk te maken. Ook deze keer openden bedrijven hun deuren voor het weekend. Dat is niet niets als het gaat om twee extra dagen werk voor hen, en dat geheel belangeloos. Diemen op z'n best!

Nog een eis die wij aan onszelf en de organisatie stelden: er moest een goede 'loop' in de route komen: alle locaties moesten te voet of per fiets te bereiken zijn, als het even kon. Waar twee locaties te ver uit elkaar lagen, zochten wij naar een verbindende locatie. Wij namen ook wel risico's met locaties die te koop stonden en waarvan niet zeker was of zij op de dagen zelf nog open konden gaan. Van de kant van de kunstenaars was er gelukkig voldoende belangstelling en veel enthousiasme voor deelname.

Centrale expositie van 48 deelnemers in De Hoop

Ook deze keer ging de *Kunstroute* uit van voornoemde *Stichting*

Vrienden van de Hoop, omdat zij het belangrijk vindt dat Diemenaren kunnen genieten van een van de prachtigste monumenten uit de regio. Deze doelstelling werd ook nu weer gerealiseerd door in De Hoop de centrale expositie in te richten. Dit was het vertrekpunt voor een tweede *Kunstroute*, die ditmaal over twee dagen was verspreid, omdat er op 31 locaties van 48 deelnemers weer erg veel kunst te bewonderen was. Bijna elke medium in Noord-Holland had inmiddels een persbericht gekregen met als resultaat dat *KunstKijken* circa 3000 bezoekers trok.

1+1=3

De brillenfoto van Valentijn, inmiddels door ons aangekocht om de eigendomsrechten te verkrijgen, was weer de 'eyecatcher' voor de promotieactiviteiten. Hiermee was de verbinding met die eerste route ook gemaakt. Wij wilden wel meeliften op dat succes. *Radio Diemen* had twee uur zendtijd aan de kunstroute gewijd, dus alle inwoners van Diemen konden het weten. Het aantal spandoeken was ditmaal acht (gewoon zelf hier en daar opgehangen aan de hekken bij bouwprojecten, dat kon toen nog), zodat het echt wel bekend werd dat er weer een kunstroute in Diemen was. Het effect bleef niet uit.

Het was voor ons best spannend of het een tweede keer weer zo'n succes zou worden. Die angst bleek gelukkig ongegrond... net als de eerste keer waren de locaties druk bezocht, weer overal mensen op de been of fiets door Diemen met de routekaart in de hand, een drukte van jewelste. Op sommige locaties was het zo druk dat bezoekers buiten moesten wachten tot anderen weer naar buiten kwamen voordat men naar binnen kon. Op die locaties was er geen tijd voor de exposant voor een kopje koffie, laat staan lunch. Er ontstonden overal leuke ontmoetingen tussen burens, tussen medebewoners van Diemen, de kunstroute was het gesprek van de dag, er werden wederom goede zaken gedaan en er viel geen enkel onvertogen woord.

Als er sprake was van nadelige gevolgen dan waren die voor ons eigen privéleven. Als je de organisatie hebt van iets van deze omvang, op zoveel locaties, met ook nog een vereniging in oprichting erbij, dan wordt het een dagtaak. Ook omdat wij de vitrines en panelen voor iedereen hadden geregeld. Als wij hierop terugkijken zijn we hierin te ver gegaan.... door enthousiasme gedreven, aangewakkerd door het enthousiasme van alle anderen, worden grenzen kennelijk behoorlijk verlegd. Dat blijkt nu weer: 1+1 = 3.

<p>Kunstzin Diemen exposeert</p> <p>Jaap Gerritsen '... waarnemen' schilderijen</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen 7 januari - 26 maart 2009 maandag - vrijdag van 9 tot 17 uur</p>	<p>Kunstzin Diemen exposeert</p> <p>Joke Pancras beelden</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen 18 januari - 25 april 2009 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p>Kunstzin Diemen exposeert</p> <p>"Een feest in kleur" schilderijen van Carolien Oedeker Sfeervorming, beweging en warmte</p> <p>Woon - Zorgcentrum De Diem Arent Krijtsstraat 48 Diemen Van 27 februari tot 14 mei 2009 Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur</p>	<p>Kunstzin Diemen exposeert</p> <p>Cynthia Röge Imaginatives</p> <p>Woon - Zorgcentrum Berkenstede Berkenplein 300 Diemen. 30 maart t/m 28 juni 2009 maandag - vrijdag van 9 tot 17 uur</p>
--	---	--	--

OPEN MONUMENTENDAGEN

Kunstzin Diemen exposeert

Monument De Hoop
Hartveldseweg 23
Diemen

zat. 13 sept. 13-17 uur
zon. 14 sept. 11-17 uur

schilderijen, beelden, textiel,
keramiek, fotografie e.d.

Kringenwetboerderij
'Zeehoeve'
Overdiemerweg 37
1111 PP Diemen

zon. 14 sept. 11-17 uur

Buitschilderen,
demo's en
kinderworkshop

www.kunstzindiemen.nl

Kunstzin Diemen
en
Winkeliersvereniging **DIEMERPLEIN**
brengen

KUNST

in het WINKELCENTRUM
op Vrijdag 10 en Zaterdag 11 Oktober 2008
van 10 tot 17 uur.

**KUNST
KIJKEN**
18 en 19
APRIL
Diemen

www.kunstzindiemen.nl www.kunstroutediemen.nl

Inmiddels een traditie

Na twee van zulke spraakmakende evenementen was het duidelijk dat de kunstroute een om de drie jaar terugkerend feestje moest worden. Dat gaven de kunstenaars, de gemeente en ook de bezoekers duidelijk aan. Nu vereniging *Kunstzin Diemen* officieel op 18 januari 2007 is opgericht, zal deze voortaan de organisatie op zich nemen. De kunstroute op 18 en 19 april jongstleden, was ook weer een enorm succes. Wij hebben aan de organisatie ervan niet meegedaan.

Vereniging Kunstzin telt meer dan vijftig leden en organiseert doorlopend kunstexposities in Diemen, zowel groep- als solotentoonstellingen. In de herfst van 2008 vond voor het eerst een omvangrijke *Kunst Manifestatie* plaats in het Winkelcentrum Diemerplein. Om alle informatie over de kunstroutes te bundelen en beschikbaar te stellen is er een nieuwe website gestart: www.kunstroutediemen.nl. U bent welkom om daar een kijkje te nemen.

Ook digitaal nieuwe ontwikkelingen

Inmiddels is de website *KunstWebDiemen*, die in 2003 ontstond uit de eerste kunstroute, uitgegroeid tot een centrale, digitale informatiebron voor de kunst in Diemen. Naast rapportages over de jaarlijkse amateurschilderswedstrijd, die door gemeente

Diemen wordt uitgeschreven, zijn alle kunstobjecten in de openbare ruimte in de gemeente op deze website beschreven en te zien. De site vermeldt kunstactiviteiten in Diemen, maar ook activiteiten van Diemense kunstenaars die buiten de gemeente actief zijn.

De cirkel is rond...

De organisatie van *KunstKijken* is nu door vereniging *Kunstzin Diemen* overgenomen. Hiermee is de cirkel rond: de kunstroutes hebben de vereniging voortgebracht en deze verzorgt nu de kunstroutes. Wij hebben beiden voor onze inspanningen op kunstgebied een vrijwilligersonderscheiding ontvangen van gemeente Diemen en wij zijn ereleden geworden van de nieuwe vereniging. Wij zijn altijd al fervente kunst(route)bezoeksters geweest en het scheidt ons veel voldoening dat dit nu in Diemen ook mogelijk is. Op kunstgebied is er veel bereikt maar er ontbreekt nog één belangrijke schakel: een verenigingsgebouw c.q. kunsthof in Diemen, een plek waar de grote groep kunstenaars kan werken en exposeren. Met de groei van ons 'dorp' naar stad is dat hopelijk nog maar een kwestie van tijd.

Voor meer informatie zie: www.kunstroutediemen.nl,
www.kunstzindiemen.nl en www.schuilkerkdehoop.nl

Kunstzin Diemen
exposeert

Afra Laan
beelden

Woon - Zorgcentrum Berkenstede
Berkenplein 300 Diemen.
27 april t/m 27 augustus 2009
maandag - vrijdag van 9 tot 17 uur

Kunstzin Diemen
exposeert

Krystyna van de Water

Woon - Zorgcentrum De Diem
Arent Krijtsstraat 48 Diemen.
16 mei t/m 15 augustus 2009
Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur

Kunstzin Diemen
exposeert

Wild Life
schilderijen van
Loes van der Eems

Woon - Zorgcentrum De Diem
Arent Krijtsstraat 48 Diemen
Van 25 augustus t/m 14 november
Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur

Kunstzin Diemen
exposeert

Yvonne
Leeman

Catharina
Buren

José
van Engen

'Beelden om te strelen'

Woon - Zorgcentrum Berkenstede
Berkenplein 300 Diemen.
7 september t/m 9 januari 2009
Dagelijks geopend van 9 tot 20 uur

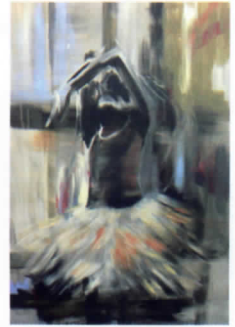
Afra Laan

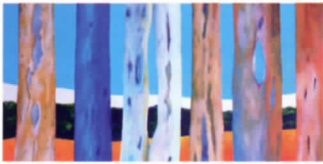
Anja Gorissen (Anthe)

Anneke van Schoor

Astrid Douma

Bert Roos

Carolien Oedeker

Catharina Buren

Cock Buis

Cynthia Röge

David Newman

Diana de Bruin

Diny Boot

Els de Does

Gina Miltenburg

Guido de Rooij

Hans Goedhart

Henny Gertenaar

Jaap Gerritsen

Jetty Tio

Joke Janssen

Joke Pancras

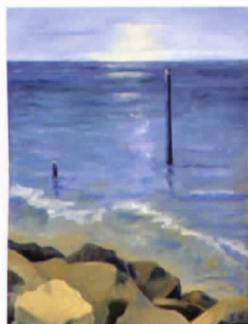
José van Engen

Karin Ritenius

Kees Kasbergen

Krystyna van de Water

Lia Verkaik

Liedje de Rooij

Magda Wieclawska

Margreet Steinhart

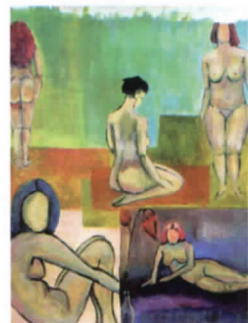
Marjolein Velleman

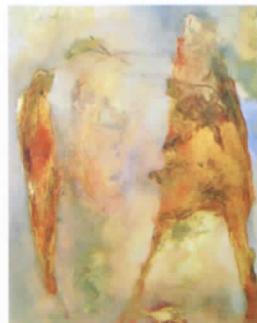
Mary Siekerman

Mieke Engels

Mieke van Hassel

Niek Bruynzeel

Odette Kleeblatt

Ria Suurendonk

Ruthline Margarita

Steven Dijk

Susan Ohler

Tjeerd Boon

Tomas Novak

Wim Schroot

Yvonne Leeman

Overige leden:
Ben Althoff
Wil Bönker (erelid)
Loes van der Eems
Heleen Haack
Ina Ritsma (erelid)
Antoinette Verboon
Hannie van der Wal
Anita de Wit

ToeDoe was voorloper van de Vrije Schilderskring VAN HUISVLIJT NAAR CREATIVITEIT

Noor van Mens

In 1973 verzocht de *Vereniging voor Samenlevingsopbouw* (VSO) aan enkele leden van de ledenraad om samen met de bibliotheek een tentoonstelling te organiseren over wat er in Diemen aan huisvlijt geproduceerd werd. Dat was wel een opgaaft, vooral omdat er op dat moment eigenlijk niet veel gelegenheid was om die huisvlijt te leren. Als gevolg hiervan startte een werkgroep met de naam "ToeDoe" om hier iets aan te doen. Hoewel de naam in een wat melige sfeer ontstond, bleek ToeDoe een pakkende naam.

Huisvlijt

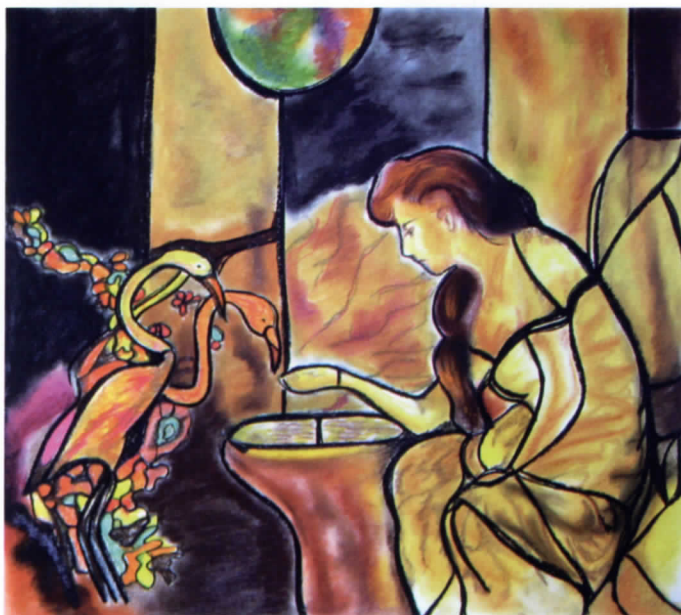
ToeDoe kreeg snel bekendheid, had in 1978 al tachtig leden en heeft tot een paar jaar geleden bestaan. In een artikel uit de *Diemer Courant* van 16 februari 1978 wordt er meer over ToeDoe verteld. We lezen daar dat het eerste onderkomen 't Ros Beyaert was. Deze ruimte was echter nogal krap. Er was maar één kast om alles in op te bergen en na afloop moesten de tafels weer worden opgeruimd. Gelukkig stelde de gemeente na een jaar *De Docval* aan de Prinses Beatrixlaan ter beschikking. Dit was ooit een noodschool en met de aparte lokalen een prima onderkomen. De belangstelling voor ToeDoe nam behoorlijk toe. Er werden allerlei cursussen georganiseerd zoals poppen maken, textiele werkvormen, tekenen en schilderen, pottenbakken en siersmeden. Zoals in het krantenartikel te lezen staat, was het eigenlijk de bedoeling "om huisvrouwen meer uit hun huis te krijgen." Aldus Els Croese, die samen met een paar andere dames enkele werkgroepen leidde. Daarom werden er ook cursussen overdag tijdens de schooltijden georganiseerd. Helaas bleek al snel dat het vooral werkende vrouwen waren die mee wilden doen. Niet alleen voor volwassenen was er iets te doen, ook kinderen konden op woensdagmiddag actief bezig zijn. Af en toe werden er tentoonstellingen georganiseerd in de bibliotheek.

Een van de eerste exposities van ToeDoe (foto Noor van Mens).

Tekening "Schoenen", Joke Schenk.

Tekening (ontwerp glas-in-lood), Gerda Smit.

(Nood)huisvesting

Helaas werd *De Docval* echter afgebroken. Momenteel kunnen op deze plaats van Chinese en Japanse gerechten genoten worden. ToeDoe kon gelukkig terecht in de voormalige *Mariaschool* tot ook dit gebouw gesloopt werd. De vroegere Jenaplanschool De Kring - nu deels parkeerplaats achter het gemeentehuis - bleek een goed alternatief tot ook dit pand ten prooi viel aan de slopershamer. Toen *De Omval* klaar was, was daar de mogelijkheid een zaal huren. Hier heeft de werkgroep ToeDoe nog tot enkele jaren geleden cursussen gegeven in onder andere tekenen, schilderen en beeldhouwen.

Schilderij "Impressie van een bos", Emmy de Goede.

De Vrije Schilderskring

Begin jaren '80 kreeg de tekengroep van *ToeDoe* alleen nog subsidie voor een beginnersgroep. Dat was jammer, omdat de 'gevorderden' natuurlijk nog lang niet klaar waren met hun 'leren'. Deze groep is vanaf dat moment als zelfstandige werkgroep verder gegaan onder de naam *Vrije Schilderskring* in het gebouw van de voormalige school *De Kring*. Ook in deze *Vrije Schilderskring* bleef het mogelijk om, net als bij de werkgroepen van *ToeDoe*, werk te maken onder deskundige begeleiding. Ondanks dat de *Vrije Schilderskring* het al die jaren zonder subsidie moet stellen, lukt het nog steeds op deze manier te werken. De eerste leerkracht van de *Vrije Schilderskring*, Freya Jansen, kwam mee met de 'gevorderde' tekengroep van *ToeDoe*. Toen Freya ging verhuizen naar Almere heeft Bart ter Haar de avond overgenomen. Hij bleef tot 1995. Bart gaf op een andere wijze les, wat weer op een heel andere manier bijdroeg aan de ontwikkeling van de deelnemers. De huidige leerkracht, Leo van Steensel is nu al weer 14 jaar bij de groep.

Talent ontwikkelen

Leo is van huis uit graficus, maar maakt tegenwoordig alleen assemblages. Hij gebruikt hiervoor bestaande voorwerpen. Leo vindt dat iedereen tot op zekere hoogte kan tekenen of schilderen en die talenten kan ontwikkelen. Het komt volgens hem maar zelden voor dat iemand er echt helemaal geen gevoel voor

Schilderij "Zonsondergang", Nel Rietveld.

heeft. Iedereen kiest een eigen onderwerp en dat is ook vaak een indicatie van wat iemand kan. De begeleiding is technisch en beeldend. Hij geeft adviezen in compositie en hecht een groot belang aan goed leren kijken. Deze wijze van begeleiding levert resultaat op. Er zijn door leden van de tekengroep al diverse prijzen gewonnen. De deelnemers vinden het prettig om zelfstandig te werken en toch gebruik te kunnen maken van deskundig advies. De leden inspireren elkaar en leren van elkaar.

Aquarel "Gedenk te Sterven", An Groenen.

Schilderij "Aboriginal Inspiration", Noor van Mens.

Ontstaan en groei van de Diemense beeldhouwcursus De Verbeelding VAN TOEDOE NAAR DE VERBEELDING

Janny Gerrits

Een van de activiteiten van de werkgroep ToeDoe - beschreven in het artikel van Noor van Mens - was een cursus beeldhouwen. Als ToeDoe al aan publiciteit voor beeldhouwen deed, moet dat langs me heen zijn gegaan. Want hoewel ik al lange tijd was gefascineerd door beelden van natuursteen zoals marmer, was het idee dat je ook als amateur aan beeldhouwen kon doen niet bij me opgekomen.

Anders kijken

Tijdens de eerste Diemense *Kunstroute* van 2003 zag ik prachtige beelden, waarvan een aantal was gemaakt op de beeldhouwcursus in *De Omval*. Dat wilde ik ook! Tot mijn verbazing bleek er niet eens een wachtlijst voor de cursus te zijn en kon ik als volstrekte leek meteen aan de slag. De groep bestond uit een prettige mix van beginners, gevorderde amateur-kunstenaars en bijna-professionele kunstenaars. De docente was Stephanie Rhode, een van oorsprong Duitse beeldend kunstenaar, die al lang voor *ToeDoe* werkte. Stephanie was een 'streng meester', met strikte regels van veilig werken, onder andere om te voorkomen dat je door het steengruis stoflongen zou krijgen. Nadat je was begonnen met raspen en vijlen in het zachte speksteen, mocht

Beeld in albast "Swimming against the stream", Rita Kroon.

Burgemeester Koopmanschap bekijkt op de tentoonstelling "Een woord verbeeld" in het gemeentehuis een beeld van Ingrid Hoogervorst (foto 2007 Arjen Veldt).

Beginners en gevorderden

In Diemen was toen nog geen kunstenaarsvereniging. Maar door het lidmaatschap van *Meerkunst*, de kunstenaarsvereniging van de Watergraafsmeer, konden de meer professionele cursisten deelnemen aan exposities en regelmatig werk verkopen. Het aardige van onze groep cursisten is, dat je als beginner veel inspiratie opdoet door het werk van de gevorderden. Ook is iedereen altijd bereid elkaar tips te geven. Na enige tijd werd Stephanie Rhode met haar eigen kunst steeds succesvoller. We gunden haar dat van harte, maar op een gegeven moment besloot ze meer tijd aan haar eigen werk te besteden en het les geven in Diemen op te geven. Tot onze teleurstelling.

Zelf exposeren

Een aantal deelnemers zocht daarna zijn eigen weg en ging zelfstandig of bij anderen beeldhouwen. Maar een groot deel van de groep wilde doorgaan in *De Omval* en zocht een nieuwe docent. Deze werd gevonden in beeldend kunstenaar Ella de Nijs.

Cursist Alice Gootjes aan het hakken in 'De Omval' (foto Arjen Veldt).

je voorzichtig hakken in het wat hardere albast en serpentijn en tenslotte eventueel marmer en nog hardere stenen. Stephanie wilde in haar cursus naast creativiteit en inspiratie ook vakmanschap bevorderen. Beeldhouwen is ook een ambacht. Daarom moest je soms overnieuw beginnen als je je werk slordig had afgewerkt. Voor de creativiteit en inspiratie bedacht Stephanie vrij te interpreteren opdrachten, die je vooral moesten leren 'anders te kijken'.

Cursist Daniel Haverkamp in actie op de beeldhouwcursus in 'De Omval' (foto Arjen Veldt).

Ella geeft haar beeldhouwcursus de sprekende naam *De Verbeelding*. Ook zij werkt met vrije opdrachten, thema's waar je zelf invulling aan kunt geven. Hierbij kiest ze een opbouw in complexiteit, zodat alle aspecten van beeldhouwen en 'verbeelding' aan bod komen. Nieuw was dat Ella startte met tentoonstellingen van het werk van de cursisten zelf, de beginners inbegrepen. Dit geeft hen een punt om naar toe te werken. Na een eerste tentoonstelling bij *Harfart* in Duivendrecht, kwam er in najaar 2007 een expositie in het gemeentehuis van Diemen met het thema "Een woord verbeeld". Uitgangspunt van ieder beeld was een woord, en behalve een beeld leverde ieder ook een tekst die de inspiratie voor het beeld(houwen) weergaf.

Onvoorspelbare steen

Als je in deze teksten bij de tentoonstelling leest wat de deelnemers over beeldhouwen schrijven, dan valt op dat juist het onvoorspelbare van de steen hen inspireert. Door het werken met natuursteen wordt het beeld vaak net even anders dan je had voorgesteld. Ook al maak je eerst een tekening en een geboetseerd beeld, je kunt niet zomaar een voorbeeld namaken. Natuurstenen hebben soms harde delen die moeilijk te bewerken zijn en zachte delen. Er breekt ook wel eens iets af. Door de steen te polijsten komen er soms kleuren te voorschijn die je niet had vermoed en die het beeld een andere uitstraling geven. Dat is juist wat het beeldhouwen spannend maakt.

Creatief vakwerk

Ondertussen was in Diemen een vereniging van Diemense kunstenaars opgericht. Je zou dit kunnen zien als een sluitstuk van de professionalisering van de amateur kunstbeoefening in Diemen. Begonnen in de jaren zeventig als de werkgroep *ToeDoe*, in een tijd waarvan je misschien mag zeggen dat "het doen" (to do) vaak belangrijker werd gevonden dan het resultaat. Via de jaren negentig waarin de amateur kunstbeoefening op een hoger niveau kwam. Tot in de jaren 2000 met de Diemense kunsttrouwen en bij exposities van *De Verbeelding* en *Kunstin Diemen*.

Leden van 'Kunstin Diemen', die ooit bij Stephanie Rhode en/of Ella de Nijs hebben gebeeldhouwd of dat nog doen zijn: Diny Boot, Joke Janssen, Joke Pancras, Karin Ritenius, Ria Suurendonk, Antoinette Verboon en Hannie van der Wal.

Beeld "Dolfijnen", Willemien Boland.

Beeld in Indisch speksteen "3/4 Woman", Karin Ritenius.

Beeld "Genegenheid", Ria Suurendonk.

Aquarel van het restaurant, zwem- en zonnebad "Diemerplas", gemaakt in de jaren '30 door de Diemense gemeentearchitect ir. Jan de Boer (coll. Historische Kring Diemen).